

Lastegarantii Eesti tegevuskava

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	2
2. LASTEGARANTII KOORDINAATOR.....	3
3. ABIVAJAVATE LASTE JA VAJALIKELE TEENUSTELE JUURDEPÄÄSU TAKISTUSTE KINDLAKSTEGEMINE	3
3.1. Eesti andmed abivajavatest lastest	4
3.1.1. Majanduslikult rasketes pereoludes elavad lapsed	5
3.1.2. Sotsiaalsete ja muude tegurite tõttu ebakindlates pereoludes kasvavad lapsed	7
3.2. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele laste juurdepääs peamistele teenustele	10
3.2.1. Ligipääs alusharidusele ja lapsehoiule	10
3.2.2. Ligipääs tasuta haridusele.....	11
3.2.3. Ligipääs kultuuri-, spordi- ja vaba aja tegevusele	12
3.2.4. Ligipääs ühele tervislikule toidukorrale päevas	13
3.2.5. Ligipääs tasuta tervishoiule	14
3.2.6. Ligipääs piisavale eluasemele	15
3.2.7. Hüvitised ja toetused lastele ja peredele.....	16
3.3. Kaasatud laste ja noorte, kohalike omavalitsuste ja organisatsioonide tagasiside	16
3.3.1. Laste ja noorte tagasiside.....	16
3.3.2. Kohalike omavalitsuste tagasiside.....	17
3.3.3. Organisatsioonide tagasiside	19
4. ABIVAJAVATE LASTE SIHTGRUPID.....	21
4.1. Erivajadusega ja puudega lapsed	22
4.2. Ühe vanemaga leibkonnas kasvavad lapsed	23
4.3. Asendushooldusel viibivad lapsed	23
4.4. Vägivaldsest perest ja vägivalda kogeivad lapsed	24
4.5. Vaimse tervise probleemidega lapsed	25
5. TEAVITUSTÖÖ JA TEADLIKKUSE TÕSTMINE.....	25
6. SIDUSRÜHMADE KAASAMINE	26
7. KVANTITATIIVSED JA KVALITATIIVSED EESMÄRGID.....	26
8. MEETMED LASTEGARANTII RAKENDAMISEL.....	27
9. POLIITILINE RAAMISTIK	36
10. EUROOPA LIIDU RAHASTUS.....	36
11. ANDMETE KOGUMINE, MONTOORIMINE JA HINDAMINE	37

1. SISSEJUHATUS

Euroopa Komisjon (edaspidi komisjon) avaldas 24. märtsil 2021. a esimese tervikliku Euroopa Liidu (edaspidi EL) lapse õiguste strateegia¹ ning tegi ettepaneku nõukogu soovitusel, millega luuakse Euroopa lastegarantii², et edendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate laste võrdseid võimalusi. EL lastegarantii soovitus võeti vastu 14. juunil 2021. a

Euroopa lastegarantiiis seatud eesmärgi saavutamiseks on iga liikmesriigi kohustus töötada välja sihitatud meetmed vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse riskis lastele ja nende olukorrale ning luua siseriiklik lastegarantii tegevuskava aastani 2030. Lastegarantii tegevuskava laiem eesmärk on tagada vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele lastele juurdepääs peamistele teenustele: tasuta juurdepääs alusharidusele ja lapsehoiule, haridusele ja koolipõhiste tegevustele ning vähemalt üks tervislik toidukord igal koolipäeval, tasuta juurdepääs kvaliteetsele tervishoiule, juurdepääs tervislikule toitumisele ja sobivale eluasemele.

Komisjon on jätnud riikidele paindlikkuse määratleda abivajavate laste sihtgrupid, kuid on teinud ettepaneku arvestada järgmisi: kodutud või kehvades elamistingimustes kasvavad lapsed, puudega lapsed, sisserändaja taustaga lapsed, rahvusvähemuse või erineva etniliste taustaga lapsed (nt *romad*), asendushooldusel (eriti asutusepõhisel) viibivad lapsed ning lapsed, kes kasvavad ebakindlas pereolukorras.

Eesti kontekstis on lastegarantii eesmärgid kooskõlas Eesti siseriiklike eesmärkide ja valitsuse tegevusprogrammi tegevustega. Lastegarantii tegevuskava koostamisel on lähtutud: riigi pikaajalisest strateegiast „Eesti 2035“, Euroopa sotsiaalõiguste samba tegevuskavast, kehtivast heaolu arengukavast 2016–2023 ja uuest loodavast heaolu arengukavast aastateks 2023–2030, laste ja perede programmist 2022–2025, Noortevaldkonna arengukavast 2021–2035, Eesti haridusvaldkonna arengukavast 2021–2035 ja haridus- ja noorteprogrammist 2022–2025, Rahvastiku tervise arengukavast 2020–2030, Noortegarantii tugevdamise riigisisest tegevuskavast perioodiks 2022–2027, Vaimse tervise rohelisest raamatust ja Kultuuri arengukavast 2021–2030.

Lastegarantii siseriiklik tegevuskava annab ülevaate Euroopa lastegarantii koordineerimisest, rakendamisest, teavitamisest ja monitoorimisest Eestis lähtudes määratletud abivajavate laste sihtgruppidest. Lisaks kirjeldatakse tegevuskavas laste olukorda erinevate laste vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohtu sattumise näitajate kaudu, teadaolevaid takistusi abivajavate laste põhiteenustele juurdepääsul ning olemasolevaid ja planeeritavaid meetmeid toetamiseks põhiteenustele juurdepääsu.

Lastegarantii tegevuskava on valminud koostöös Sotsiaalministeeriumi ja Lastekaitse Liiduga ning tegevuskava on kinnitatud sotsiaalkaitseministri poolt.

Täname kõiki, kes lastegarantii tegevuskava koostamisse panustasid:

Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ning Kultuuriministeerium.

Triin Sooäär ja lapse õiguste saadikud ning Helika Saar.

---

¹Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: ELi lapse õiguste strateegia. COM (2021) 142 final. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en>

²Nende meetmete toetamiseks on ELi rahalised vahendid kättesaadavad nii Euroopa Sotsiaalfond pluss (ESF+) kui ka Euroopa Regionaalarengu Fondi, InvestEU ning taastamise ja vastupanuvõime rahastu kaudu. Vaata lähemalt: COM (2021) 137 final. Proposal for a Council recommendation Establishing a European Child Guarantee. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0137&from=EN>

MTÜ Oma Pere, MTÜ Pärnumaa Lastekaitse ühing, MTÜ Eesti Pagulasabi, Eesti Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsioon, TAI, Eesti Arstiteadusüliõpilaste Selts, Eesti Lastevanemate Liit, SA Kiusamisvaba Kool, Lapsele Vanemad MTÜ, MTÜ Narva Lastekaitse Ühing, Eesti Linnade ja Valdade Liit, EPIKoda, SOS Lasteküla Eesti Ühing, Eesti Sotsiaalpedagoogide Ühendus, Eesti Naisteühenduste Ümarlaud ja Eesti Naiste Varjupaikade Liit, Tallinna Lastehaigla ja MTÜ Lastekaitse Liit.

Nõo, Saue, Toila, Jõelähtme, Elva, Kiili, Harku, Rõuge, Rae, Kastre, Mulgi, Mustvee, Lääne-Harju, Saarde, Põhja-Pärnumaa, Viljandi vallavalitsus ning Paide, Kohtla-Järve, Narva, Pärnu, Loxsa ja Tartu linnavalitsus ning Tallinna Sotsiaal-ja Tervishoiuamet.

2. LASTEGARANTII KOORDINAATOR

Komisjon on teinud soovitusi määrata igas liikmesriigis lastegarantii koordinaator, kes omaks laiapõhjalisi volitusi, pädevust ja vajaminevat ressursi, et koordineerida tegevuskava rakendamist, mh monitoorimist. Lisaks on lastegarantii koordinaatori ülesandeks suhelda komisjoniga lastegarantii rakendamise küsimustes. Eesti lastegarantii ametlik koordinaator on Sotsiaalministeeriumi sotsiaalala asekancler Hanna Vseviõv.

Lastegarantii siseriikliku tegevuskava koordineerimise, soovitusi rakendamiseks ja monitoorimiseks loetakse lastegarantii koordinaatori juhtimisel valdkondadeüleline töörühm, kus liikmeteks on osapooled, kellel on vastutus tegevuskavas kirjeldatud tegevuste rakendamise eest. Töörühma tegevustesse kaasatakse valdkonna vajadustest lähtuvalt lisaks ministeeriumide esindajatele teisi partnereid ja eksperte huvigruppide, kohalikest omavalitsusest (edaspidi KOV) ning laste ja noorte esindajaid.

Töörühma kohtumiste eesmärk on luua ühine infoväli ning anda ülevaade lastegarantii tegevuskava rakendamisest, sh planeeritavatest või juba käimasolevatest meetmetest ning luua tegevuskava monitoorimise süsteem. Lisaks hindab töörühm lastegarantii tegevuskava uuendamise vajadust (statistika, seatud mõõdikud ja sihttasemed, sihtgrupid ja nendega seotud tegevused). Näiteks on oluline, et siseriiklike valdkondlike arengukavade mõõdikud oleksid kooskõlas lastegarantii tegevuskava mõõdikutega, et vältida segadust ja olemasolevate sarnaste mõõdikute liigset kasutamist. Samuti tuleb arvestada ühiskonnas toimuvaga ning hinnata lastegarantii sihtgruppide aktuaalsust ja nende vajadusi toetavate meetmete rakendamiseks. 2022. aastal on sõda Ukrainas toonud Eestisse sõjapõgenikena ka lapsi ja noori, mistõttu on võimalus, et tegevuskavas välja toodud sihtgrupid, sh rakendatavad meetmed, ka lähiaastatel muutuvad.

Töörühm kohtub vähemalt üks kord aastas ja kohtumisi koordineerib Eesti lastegarantii koordinaator koostöös Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonnaga.

Lastegarantii tegevussammudest tuleb komisjonile iga kahe aasta tagant ning Euroopa Liidu Nõukogule viie aasta möödudes raporteerida. Komisjon koos riiklike lastegarantii koordinaatorite ja sotsiaalkaitsekomiteega jälgivad soovitusi elluviimist.

3. ABIVAJAVATE LASTE JA VAJALIKELE TEENUSTELE JUURDEPÄÄSU TAKISTUSTE KINDLAKSTEGEMINE

Käesolev peatükk kirjeldab Eesti laste olukorda lähtudes erinevatest laste vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohtu sattumise näitajatest (peatükk 3.1), arvestades mh komisjoni poolt etteantud lastegarantii sihtgruppe. Lisaks kirjeldatakse juba olemasolevaid meetmeid abivajavate laste toetamiseks põhiteenuste tagamisel ja tuuakse välja teadaolevad takistused (peatükk 3.2).

Abivajavate laste ja nende takistuste kindlaks tegemiseks kaasati Eesti kohalikud omavalitsused (edaspidi KOV), laste ja perede huvikaitse organisatsioonid ning lapsed ja noored, et välja selgitada nende seisukohad lastegarantii sihtgruppide, takistustest põhiteenuste kättesaadavusel ja leida võimalikke meetmeid olukorra lahendamiseks (peatükk 3.3).

3.1. Eesti andmed abivajavatest lastest

Komisjoni ettepanekul käsitletakse lastegarantii abivajavate lastena neid, kes on vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus. Võttes arvesse mitmetahulisi probleeme, millega seisavad silmitsi väikese sissetulekuga inimesed, kellel on raske pääseda juurde kaupadele ja teenustele või tööturule, on EL tasandil kokku lepitud koondnäitajana „vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus“, mille arvutamisel lähtutakse kolmest näitajast:

1. inimeste arv, kelle ekvivalentnetosissetulek (pärast sotsiaalsiirdeid) jääb allapoole vaesuspiiri;
2. sügav materiaalne ilmajäetus, st puudus põhikaupadest, mida on vaja, et tagada konkreetnes ühiskonnas piisav elatustase;
3. väga madal tööintensiivsus³.

Vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus on laps, kelle leibkond elab suhtelises vaesuses ehk allpool suhtelise vaesuse piiri, sügavas materiaalses ilmajäetuses või leibkonnas, kus tööelised liikmed osalevad tööturul minimaalselt. Sotsiaalset tõrjutust võib soodustada leibkonna väike sissetulek, mistõttu pere ei saa endale lubada elementaarseid elutingimusi ega püsiesemeid, näiteks maksta üüri või tasuta kommunaalkulude eest, süüa täisväärtuslikku toitu, puhata kodust eemal, soetada auto, pesumasin või telefon⁴.

Eestis elas 1. jaanuari 2021. aasta seisuga Statistikaameti andmetel 1 330 068 inimest, kellest 258 227 olid alla 18-aastased lapsed, kes moodustavad kogu elanikkonnast 19,4%. Eurostati andmetel elas Eestis suhtelises vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses 2020. aastal 17,4% 0-17-aastastest lastest, mis on ligikaudu 46 000 last. Kui enamikes EL-i riikides on laste vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse oht suurem kui kogu elanikkonnas, siis Eestis on kogu elanikkonna näitaja kõrgem (23,3%). Eestis elab suhtelises vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses proportsionaalselt vähem lapsi kui paljudes teistes EL-i riikides ja EL-is keskmiselt. 2020. aastal elas EL-i riikides kokku suhtelises vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses 23,7% lastest. Eestist oli see näitaja madalam vaid Poolas, Hollandis, Soomes, Taanis, Tšehhis ja Sloveenias.

Järgnevalt on analüüsitud Eesti laste olukorda vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse alamindikaatorite kaupa:

1. Suhtelise vaesuse määr (*at-risk-of-poverty-rate*) - 2020. a elas Eurostati andmetel suhtelises vaesuses 15,2% Eesti lastest ja tegemist on EL-i keskmisest madalama näitajaga (19,5% 2020. aastal EL-is keskmiselt). Võrreldes 2015. aastaga, kui suhtelises vaesuses elas 20% Eesti lastest, on suhtelise vaesuse määr langenud.
2. Sügava ilmajäetuse määr (*severe material and social deprivation rate*) - 2020.a elas Eurostati andmetel sügavas ilmajäetuses 2,0% Eesti lastest, mis on kolm korda vähem

³Ettepanek: Nõukogu soovitus, millega luuakse Euroopa lastegarantii COM(2021) 137 final. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CEuroopaLiiduEX:52021DC0137&from=EN>

⁴Statistikaameti alamleht „Sotsiaalne tõrjutus ja vaesus“: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/sotsiaalne-torjutus-ja-vaesus>

kui EL-is keskmiselt (8,1%). 2015. aastal oli Eesti laste sügava materiaalse ilmajäetuse määr üsna madalal tasemel (2,9%).

3. Madala tööintensiivsusega leibkondades elavate laste määr (*children living in a household with a very low work intensity*) - 2020.a elas Eurostati andmetel madala tööintensiivsusega leibkondades 3,1% Eesti lastest, mis on rohkem kui kaks korda vähem kui EL-is keskmiselt (7,2%). Võrreldes 2015. aastaga, kui madala tööintensiivsusega leibkondades elas 5,1% Eesti lastest, on näitaja paranenud ning 2020. aastal oli Eestist parem olukord vaid Sloveenias.

3.1.1. Majanduslikult rasketes pereoludes elavad lapsed

Perede majanduslikku toimetulekut mõjutavad kolm peamist tegurit: leibkonna sissetulek, struktuur ja suurus. Seega sõltub pere vaesusrisk suuresti sellest, kas peres on üks või kaks vanemat, kas mõlemad vanemad töötavad, millist töötasu ja teisi sissetulekuid nad saavad, ning kui suure hulga pereliikmete, sh laste vahel, tuleb saadav sissetulek jagada⁵.

Eestis kasutatakse lisaks suhtelise vaesuse määrale veel madalama sissetulekuga inimeste, sh laste ja lastega perede majandusliku toimetuleku hindamiseks absoluutse vaesuse näitajat. Absoluutse vaesuse piir (*absolute poverty line*) ehk elatusmiinimum (*subsistence minimum*) arvutatakse Eestis kulutuste alusel ning absoluutse vaesuse määr väljendab nende leibkondade osakaalu, kelle sissetulek leibkonnaliikme kohta kuus tarbimiskaalude 1:0,7:0,5 korral jääb alla absoluutse vaesuse piiri (s.o allapoole absoluutse vaesuse piiriks olevat kulutuste taset) ehk alla elatusmiinimumi. Absoluutse vaesuse piiri arvutamisel käsitletakse kolme kulukomponenti: toidukulutused, eluasemekulutused ja individuaalsed mittetoidukulutused. Toidukulutuste maksumuse arvutamise aluseks on minimaalne toidukorv. Kui Statistikaameti andmetel oli 2020. aastal arvestuslik elatusmiinimum üheliikmelisel leibkonnal 220,48 eurot kuus (sealhulgas minimaalse toidukorvi maksumus oli 104,86 eurot), siis 2021. aastal oli see 233,57 eurot (toidukorv 106,75 eurot).

Laste vaesusnäitajate üldpilt on aja jooksul paranenud. Kui 2014. a elas Statistikaameti⁶ andmetel absoluutses vaesuses peaaegu iga kümnes Eesti laps (9%), siis 2020. a ca 7000 last ehk 2,7% Eesti lastest. See tähendab, et nende laste pere sissetulekutest ei piisa minimaalsete toidu- ja elamiskulude katteks. 2020. a elas suhtelises vaesuses 15,5% 0–17-aastastest lastest (s.o hinnanguliselt 40 000 last). Suhtelises vaesuses elav pere võib hästi teenida, aga ebavõrdsus tekib olukorras, kui kõik ümberringi teenivad rohkem. Hinnanguliselt oli 2021. a võrdluses 2020. a vähenenud ilmajäetust kogevate laste ja noorte osakaal (2020 - 6,4% ja 2021 - 3%), olles madalam kui kogu elanikkonna ilmajäetuse määr (4,9% 2021. a).

Olulisim laste vaesuse määra mõjutav tegur on ülalpeetavate lastega leibkonna tööeliste liikmete tööintensiivsus. 2020. a elas 3,1% 0-17-aastastest lastest (u 8 000 last) leibkondades, kus osaleti tööelus väga minimaalselt ja aastal 2020 elas 7,2 % 0-17-aastastest lastest koos töötute perekonnaliikmetega. Leibkondadest, kus kasvasid ülalpeetavad lapsed ja osaleti tööelus väga madala intensiivsusega, elas 2020. a suhtelises vaesuses 61,9% ja absoluutses vaesuses 16,9%. Seega tööeliste leibkonnaliikmete tööintensiivsuse tõus vähendab pere vaesusesse langemise riski - ülalpeetavate lastega leibkondade ja väga kõrge tööintensiivsusega

⁵Sotsiaalministeerium (2015). Peretoetuste, teenuste ja vanemapuhkuste roheline raamat. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Perhuvitised/peretoetuste_teenuste_ja_vanemapuhkuste_roheline_raamat_2015.pdf

⁶Erinevalt Eurostati andmetest avaldatakse Statistikaameti vaesuse andmed sissetulekuaasta mitte uuringuaasta järgi. Käesolevas dokumendis viitavad Eurostati andmed uuringuaastale, kuid Statistikaameti andmed sissetulekuaastale.

leibkondade absoluutse vaesuse määr oli 2020. aastal vaid 1,1% ning suhtelise vaesuse määr oli 7,6%.

Sõltuvalt sellest, millises piirkonnas pere elab, erinevad ka vaesusnäitajad. Kui Eesti laste suhtelise vaesuse määr oli 2019. aastal 15,2%, siis see oli näiteks Kirde-Eestis (22,0%) ja Lõuna-Eestis (20,2%) tunduvalt suurem.

Aasta-aastalt on kasvanud ühe vanemaga perede hulk. Kui 2015. a oli Eesti 154 000 lastega leibkonnast üksikvanemaga peresid 17 100 (11%), siis 2021. a oli 155 900 lastega leibkonnast üksikvanemaga 20 400 (13%)⁷. 2020. a kasvas Eestis üksikvanemate osakaal, kes elasid suhtelises vaesuses (2019 27,3% -> 2020 37,5%) ja absoluutses vaesuses (2019 5,3% -> 2020 6,4%). Ühe täiskasvanu ja lapse/lastega leibkondade majanduslik toimetulek halvenes 2020. aastal võrreldes 2019. aastaga erinevate leibkonnatüüpide võrdluses kõige rohkem – suhtelises vaesuses elavate üksikvanemate arv kasvas kümnendiku võrra. Nende sissetulekud on langenud 2017/2018. aasta tasemele ning vaesuse määrad pole võrreldes 2015. aastaga muutunud. Iga kümnes (9,7%) üksikvanemaga pere elas 2021. a ilmajäetuses.

Üksi last kasvatavale vanemale ei pruugi olla ka elatisest saadav tugi piisav. Eestis on üle 10000 lapse, kelle ülalpidamiskohustust vanem vabatahtlikult ei täida, hooldus- ja suhtlusõigusi puudutavate vaidluste arv ning probleemid lapse ja vanema suhtluskorra kohtuotsuste täitmisel on ajas kasvanud.

Lisaks leibkonna koosseisule on vaesuse määra erinevused seotud lapse puude ja emakeelega⁸. Kui kõigi Eesti keelt emakeelena kõnelevate laste suhtelise vaesuse määr on 2015. aastaga võrreldes langenud, siis pole venekeelsete laste olukord kuigivõrd muutunud: kui 2015. aastal elas suhtelises vaesuses 23,7% vene emakeelega lastest, siis 2019. aastal 22,8%. Venekeelsete laste vaesus on seotud nende vanemate tööturu olukorraga.

Võib eeldada, et 2020. ja 2021. aastal vene keelt kõnelevate laste suhtelise vaesuse määr kasvas veelgi, sest mitte-eestlastest lapsevanemate tööturu olukord halvenes võrreldes eestlastega. Eesti Tööjõu uuringu andmetel halvenes mitte-eestlastest alla 18-aastaste lastega 20-49 aastaste elanike olukord tööturul koroonakriisi tõttu rohkem kui eesti rahvusest 18-aastaste lastega 20-49 aastaste elanikel ning seda ka 2021. aastal. 2021. aasta I-III kvartali andmed näitavad, et mitte-eestlastest lapsevanemate hõivemäär langes 2020. aastaga võrreldes (79,3% -> 77,6%) ning töötuse määr suurenes (6,9% -> 8,3%). Eestlastest lapsevanemate hõive samal ajal kasvas ning töötus vähenes. Eestlastest/mitte-eestlastest lapsevanemate võrdluses suurenesid 2021. aastal nii hõivelõhe (5,1 pp-lt 7,1 pp-ni) kui töötuse lõhe (2,0 pp-lt 4,7 pp-ni).

Puudega laste suhtelise vaesuse määr on küll langenud võrreldes 2015. aastaga (2015 25,1% -> 2020 18,7%), kuid see on siiski 3,2 protsendipunkti kõrgem võrreldes kõikide Eesti lastega.

Vanemate sissetulekutega seostuvad ka laste elamistingimused: rahaline olukord ei võimalda lahendada eluruumidega seotud probleeme, näiteks maksta katuse parandamise eest või leevendada ruumipuudust. Ruumipuuduses elavate laste määr 2019. aastal (21,4%) ei ole võrreldes 2015. aastaga (22,8%) oluliselt muutunud. Eluasemekulude koormatusega leibkondades elavate laste määr oli 2019. aastal 3,7%, mis on oluliselt väiksem 2015. aasta näitajast (8,5%).

⁷Statistikaameti andmebaas LEM01, vaata täpsemalt: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_leibkonnad_leibkondade-uldandmed/LEM01

⁸Õiguskantsleri Kantsleil (2021). Lapsed Eesti ühiskonnas. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

Alla 18-aastaste Eesti laste osakaal, kelle leibkonna eluasemel on tõsiseid puuduseid⁹ (*severe housing deprivation rate*), oli Eurostati 2020. a andmetel 2,9% ning võrreldes 2015. aastaga on eluaseme ilmajätusega laste osakaal langenud (4,7% 2015. aastal). 2019. aastal oli näitaja madalam (3,3% Eestis) kui EL-s keskmiselt (6,0%).

Seejuures hindavad Statistikaameti andmetel ühe täiskasvanu ja lapse/lastega leibkonnad oma eluruumi heaks või väga heaks vähemal määral (67,6%) kui kõik lastega leibkonnad. Kõikide Eesti leibkondade (lastega ja lasteta) andmed näitavad, et ka eluruumide hinnangus on Eestis piirkondlikud erinevused: heaks või väga heaks hindavate leibkondade osakaal on teistest piirkondadest oluliselt kõrgem Põhja-Eestis (82,6%), kuid ülejäänud piirkondades jääb osakaal alla 80%. Kõige madalam on see Lõuna-Eestis, kus oma eluruumi heaks või väga heaks hindavate leibkondade osakaal on vaid 70,3%.

3.1.2. Sotsiaalsete ja muude tegurite tõttu ebakindlates pereoludes kasvavad lapsed

2020. a. registreeriti Tervise Arengu Instituudi (edaspidi TAI) meditsiinilise sündiregistri andmetel kokku 13 043 elussündi, millest 57 (0,42% kõikidest elussündidest) registreeriti teismelisel emal. 2019. aastal registreeriti 0,49%, 2018. aastal 0,44% ja 2017. aastal 0,56% elussündidest teismelisel emal.

Aasta-aastalt on lastekaitsetöötajateni jõudnud üha enam lapsi, kes abi vajavad. Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad registreerisid 2020. a. ligikaudu 7000 lastega seotud pöördumist¹⁰. 2020. aastal oli 569 hädaohus ja väärkoheldud lastega seotud pöördumist¹¹.

Igal aastal kogevad tuhanded Eesti lapsed vägivalda või väärkohtlemist, sageli oma peres keskkonnas. Kui 2020. aastal registreeriti 479 alaealise kannatanuga seksuaalkuritegu (sh 222 kontaktset kuritegu), siis 2021. aastal registreeriti Eestis 663 lapse vastu suunatud seksuaalkuritegu (sh 303 kontaktset kuritegu, millest ligi 90% pani toime lapse pereliige, sugulane või muu tuttav)¹². Samuti registreeriti 2021. aastal ligi 3800 perevägivalla kuritegu, millest 27% puhul oli laps pealtnägija või vahetu kannatanu. Vägivald peres kahjustab last ka siis, kui ta pole selles osaline. Maakondadest registreeriti 2021. aastal perevägivalla kuritegusid 10 000 elaniku kohta kõige rohkem Ida-Virumaal (55) ja Valgamaal (41)¹³.

Emotsionaalne, füüsiline või seksuaalne väärkohtlemine, samuti varajases eas lapse hooletusse jätmine, pärsib lapse arengut ja kahjustab tema vaimset ning füüsilist tervist. Igasuguse väärkohtlemise mõjud on pikaajalised ning võivad olla tõsised, kui laps ei saa õigeaegselt vajalikku abi¹⁴. Vaimse tervise roheline raamat¹⁵ on väärkohtlemine (nii vaimne kui füüsiline) ja perevägivald peamised lapse traumaerivad kogemused, mis võivad tundlikel arenguperioodidel bioloogiliselt kinnistuda ning põhjustada elukestvaid füüsilisi ja vaimse tervise probleeme, sh hälbivat ja kriminaalset käitumist täiskasvanuna.

⁹Puudulike elamistingimustega arvatakse inimene siis, kui tema eluruumi kirjeldab ruumipuudus ja on eluruumil vähemalt üks puudus järgnevatest: katus laseb läbi, eluruum liiga hämar või eluruumis pole vanni/duši või tualetti. Allikas: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Severe_housing_deprivation_rate

¹⁰Sotsiaalministeerium. Laste ja perede programm 2019-2022. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/lisa_5_laste_ja_perede_programm_2019_2022_0.pdf

¹¹Allikas: Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister.

¹²Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2021 – seksuaalkuriteod. Vaata täpsemalt arvutivõrgust: https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/Seksuaalkuriteod_page.html

¹³Vaata täpsemalt: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/>

¹⁴Ibid. 10

¹⁵Sotsiaalministeerium (2020). Vaimse tervise roheline raamat. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/vaimse_tervise_roheline_raamat_0.pdf

Perevägivalla mõju lastele oli 2015. a hinnanguliselt 6,3 miljonit eurot, kusjuures poole sellest summast moodustas vaimse trauma põhjustatud emotsionaalse kahju hind. Lastele põhjustatud kahjudest ei ole võimalik hinnata mõju haridusteele ja selle kaudu karjäärile ning sellest tulenevat majanduskahju tulevikus¹⁶.

42% Eesti täiskasvanutest loevad laste kehalist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks kasvatusvahendiks (täiesti nõus 9% ja 33% pigem nõus)¹⁷. Seejuures erinevad täiskasvanute hoiakud oluliselt sõltuvalt sellest, kas inimene on ise lapsena füüsilist karistamist kogenud, täiskasvanute vahelist vägivalda pealt näinud või ei ole kumbagi eelnimetatutest kogenud. Ligi pooled (49%) ise lapsena füüsilist karistamist kogenud täiskasvanud sallivad teatud olukordades laste füüsilist karistamist, samas kui füüsilist karistamist mitte kogenud täiskasvanutest on sellisel seisukohal 29%¹⁸. Kriminaaluurimiseni jõudnud laste väärkohtlemise juhtumitest ilmneb, et vanemad kasutavad laste suhtes vägivalda enamasti kas tulenevalt teadmatusest (ei teata vägivallaga reageerimise keelatuses või ollakse harjunud vägivaldselt käituma ja konflikte lahendama), oskamatuses (ei osata muul moel lapse sõnakuulmatusele reageerida) või jõuetusest (ollakse ise hädas nt lahtusest, erivajadusega lapse kasvatamisest, mitterahuldavast paarisuhtest või olmeraskustest tulenevate pingetega).

2018. aastast tuleneb sotsiaalhoolekande seadusest preepõhise asendushoolduse eelistamise kohustus ning riik on viimastel aastatel aktiivselt panustanud hooldusperede värbamisse, kuid jätkuvalt oli asutusepõhisel asendushooldusteenusel 2020. aastal asendus- ja perekodudes 800 last ja noort (745 vanuses 0-17-aastat, neist alla 3-aastaseid 18). Perepõhisel asendushooldusel oli 65% asendushooldusel olevatest lastest: hooldusperedes 145 isikut (138 vanuses 0-17) ja eestkosteperedes 1332 (1216 vanuses 0-17-aastat)¹⁹.

Statistikaameti andmetel elas 1. jaanuari 2021. aasta seisuga Eestis 322 700 vene rahvusest inimest (24% kogurahvastikust) ja 85 333 muust rahvusest inimest (6% kogurahvastikust). Enamik muust rahvusest Eestis elavad inimesed on venelased, ukrainlased, valgevenelased ja soomlased, kes kokku moodustavad valdava enamiku ehk 91% mitte-estlastest. Andmed erinevast rassist inimeste kohta Eestis puuduvad, kuid 2011. aasta Rahvaloenduse rahvastiku koosseisu andmed rahvuspõhiselt annavad indikatsiooni, et Eestis elab küll mitmekesise päritoluga inimesi, kuid tegemist on siiski marginaalse osakaaluga rahvastikust. Näiteks elas 2011. aastal Eestis 482 roma (0,04% kogurahvastikust). Seega pole Eestis mõistlik eristada lapsi rassi alusel, vaid on mõistlik rääkida eelkõige vene keelt emakeelena kõnelevast rahvastikust, mis eristub oma sotsiaaldemograafiliste näitajate poolest eesti keelt emakeelena kõnelevast elanikkonnast. Sõjaolukord Ukrainas²⁰ on toonud Eestisse sõjapõgenikena ka lapsi ja noori. Olenevalt sellest, milline saab olema põgenike arv Eestis ning kui paljud neist jäävad elama kogukonda, on Eestil edaspidi vajalik arvestada meetmete disainimisel senisest ulatuslikumalt ka laste rändetausta.

---

¹⁶Pettai, I., Tiit, E.-M., Ruubel, L., Rist, J. ja Laidmäe, V.-I. (2016) Perevägivalla hind Eestis. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/Norra/vagivalla_hind.pdf

¹⁷Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/lovu_lopparuanne_final_1.11.18.pdf

¹⁸Ibid. 17

¹⁹Sotsiaalministeerium. Lühiülevaade asendus- ja järelhooldusest (2013 - 2020).. Arvutivõrgus kättesaadav https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Statistika/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekande/asendus- ja_jarelhooldus_2013-2020.docx

²⁰24.02.2022 teatas Venemaa liider Vladimir Putin sissetungist Ukrainasse. Vene väed alustasid pealetungi nii põhjast, idast kui lõunast. Politsei- ja piirivalveameti andmetel oli alates 27. veebruarist kuni 10. märtsini 2022 Eestisse saabunud 14 265 Ukraina kodanikku ja nende pereliiget. Vaata täpsemalt: <https://maailm.postimees.ee/7459581/esimene-sojapaev-vene-vaed-pommitavad-ukraina-haiglaid-tsornobol-on-sissetungijate-kaes> ja <https://www.err.ee/1608532036/soja-20-paev-koneluste-taustal-kais-ukrainas-pidev-sojategevus>

WHO vaimse tervise strateegia 2013–2020²¹ rõhutab, et vaesus, töötus, kehvad töötingimused, halvas seisus eluase või madal haridustase mõjutavad vaimset tervist negatiivselt ja suurendavad oluliselt vaimsete häirete esinemise tõenäosust. Oma vaimse heaolu taset hindasid 2018. aasta andmetel 12-aastastest lastest madalaks 51% ja õnnetuna tundis end 15%²². Lapse subjektiivset hinnangut oma vaimse heaolu madalale tasemele kinnitab ka lapse õiguste olukorra analüüsis välja toodud suurim mure lapse vaimse tervise pärast²³. Sarnaselt teiste riikidega on elanikkonna, eriti laste ja noorte vaimse tervise olukord COVID-19 pandeemia käigus halvenenud, laste ja noorukite grupis on suurenenud agressiivne käitumine, söömishäired, depressioon, ärevushäired, enesevigastamine, unehäired, sõltuvushäired (nii narkootikumid kui ka alkohol) ja suitsidaalne käitumine. Samuti kasvab abi vajavate laste ja noorte arv²⁴. WHO uuringust selgub²⁵, et alaealiste poolt toime pandud enesetapukatsete arv aastas on alates 2015. a järsult kasvanud peaaegu kahekordseks. Eesti on alaealiste enesetappude poolest maailmas esimeste seas, sh sooritas 2020. aastal enesetapu 14 alla 19-aastast noort²⁶. Enesetapukatsetega seotud isikute hulgas on psüühika- ja käitumishäirega inimeste osakaal suur²⁷ – 60% vanusgrupis 0-17. Ebaselge tahtlusega enesevigastustega seotud inimestel on see näitaja 17%.

Sotsiaalkindlustusameti statistika järgi oli võrreldes 2020. a esimese poolaastaga tõusnud 180% lapse sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuse taotluste arv, kusjuures kõige sagedamini vajatud teenus on psühholoogiline abi²⁸. Jätkuvalt on probleemiks toetavate teenuste kättesaadavus, näiteks 2019. a töötas Eestis vaid 24 laste ja noorukite psühhiaatrit²⁹, sh Ida-Virumaal ja Hiiumaal puudub laste- ja noorukite psühhiaatri vastuvõtt, koolipsühholoog oli vaid 43% Eesti koolidest ning vaimse tervise õdesid napib³⁰.

²¹World Health Organization (2015). The European Mental Health Action Plan 2013–2020. arvutivõrgus kättesaadav: https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/280604/WHO-Europe-Mental-Health-Action-Plan-2013-2020.pdf

²²Umbes 2000 last, kes on omaealistega võrreldes ebavõrdses olukorras, kogedes subjektiivselt ebaõiglast kohtlemist ja täiskasvanute ebapiisavat hoolimist ning kelle eluraskused ilmnevad heade lahendusteta pikemaajaliselt erisugustes elukeskkonnades. Loe lähemalt: Soo, K., Kutsar, D. (2020). Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8–12-aastaste laste subjektiivsest heaolust. Tartu: Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/341788164_Kuidas_elad_Eestimaa_laps_Ulevaade_8-12-aastaste_laste_subjektiivsest_healust

²³Saar, H. (2021). Lapse õigused. Kogumikust Inimõigused Eestis 2022. Areng aastatel 2020-2022 (toim. Rünne, E.). Arvutivõrgus kättesaadav: <https://humanrights.ee/app/uploads/2021/12/Inimõiguste-aruanne-2022.pdf>

²⁴Ibid 23

²⁵Värnik, P., Sisask, M., Värnik, A. (2021) Enesetappude ja enesetapukatsete epidemioloogiline ülevaade Eestis. Uuringu raport. Kopenhaagen: WHO Euroopa Regionaalbüroo. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/341893/WHO-EURO-2021-2573-42329-58594-est.pdf>

²⁶Ibid 23

²⁷Ibid 25

²⁸Sotsiaalministeerium. Ohvriabi ennetusteenuste statistika 2018-2021. Arvutivõrgus kättesaadav: https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/uudiskiri/0921/ennetusteenuste_statistika_2018-2021_i_pa_2.pdf

²⁹Noored otsivad psühhiaatrilist abi, aga järjekorras tuleb oodata kuni kolm kuud. Eesti Päevaleht. 27.01.2020. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://epl.delfi.ee/artikkel/88679299/noored-otsivad-psuhhiaatrilist-abi-aga-jarjekorras-tuleb-oodata-kuni-kolm-kuud>

³⁰Loe lähemalt: <https://www.delfi.ee/artikkel/94712075/lastehaigla-vaimse-tervise-keskuses-on-ootetarjekord-kohati-ule-aasta-juht-hetkeraalsusest-personaliskriis-suveneb>

3.2. Vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele laste juurdepääs peamistele teenustele

3.2.1. Ligipääs alusharidusele ja lapsehoiule

Kõigil Eesti lastel on seaduslik õigus saada kvaliteetset alusharidust ning kohalikel omavalitsustel on kohustus tagada kõigile 1,5 kuni 7-aastastele oma teeninduspiirkonna lastele, kelle vanemad seda soovivad, võimalus käia lasteaias.

Eestis oli 2019. aastal kokku 557 kohaliku omavalitsuse hallatavat lasteaeda, mis moodustas 67% kõikidest lasteaedadest ja lapsehoiuteenuse pakkujatest. Sageduselt järgmine oli 192 asutusega eralapsehoid. Eralasteaedu ja KOVi lapsehoide oli palju vähem (vastavalt 54 ja 25)³¹.

Tulenevalt Eesti vanemahüvitise skeemist, mis on võimaldanud lapsevanematel olla 100% varasema sissetuleku alusel makstava asendussissetulekuga kodus kuni lapse pooleteistaastaseks saamiseni, käis 2019. aastal 0–1,4 aastaste laste vanusegrupist lasteaias Eestis väga väike osa (2,7%) . Antud vanusegrupi puhul eristub silmatorkavalt Ida-Virumaa, kus 10% selles vanuses lastest käis juba lasteaias. Lapse tervisliku seisundi tõttu ei kasutanud lasteaeda või lapsehoiu valdavalt vanemad, kelle lapsel on erivajadus või puue. Neist lastest, kellel pole erivajadusi või puuet, ei kasutanud lapse tervislikel põhjustel lasteaeda või -hoiu vaid 1% lasteaias või -hoius mittekäinud lastest. See tulemus viitab erivajaduse ja puudega laste vanemate oluliselt suuremale lapse keskmisele hoolduskoormusele, mida ei kata väga hästi lastehoiuvõimalused lapsehoiuasutustes³².

Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring³³ näitas, et 2016/2017 õppeaastal käis 0-6-aastastest puudega lastest lasteaias või sõimes 77-83%. Uuringust selgus, et lasteaias mittekäimine on enamjaolt seotud sobiva lasteaiakoha või vajaliku tugiisiku puudumisega.

KOV võib sätestada lasteaias lapsevanema osalustasu, mis ei tohi ületada 20 protsenti Vabariigi Valitsuse kehtestatud palga alammäära. Samuti katab lapsevanem lasteaias lapse toidukulu KOV sätestatud korras. Lapsevanema osalustasu ja toidukulu maksumus võib olla diferentseeritud sõltuvalt lapse vanusest, lasteaija majandamiskuludest või muudest asjaoludest. Sagedaseim kohatasu soodustus on lasteaias käiva sama pere teisele või kolmandale lapsele, suurpere laste soodustus, lisaks on vähekindlustatud peredele toiduraha või kohatasu soodustused.

Alushariduses ja lapsehoiule ligipääsu üheks takistuseks on lapsele vajalike tugiteenuste kättesaadavus. Alushariduse ja lapsehoiu uuringus³⁴ osalenud vanemad kui ka KOVide ametnikud leiavad, et tugiteenuste kättesaadavus ei ole lasteaedades ja lapsehoiuasutustes hea. Vanemate hinnangul on tugiteenuste vajadus kordades suurem ja tugiteenuste kättesaadavus palju halvem, kui see kajastub Eesti Hariduse Infosüsteemis³⁵.

Üheks abi hilinemise või vähesuse põhjuseks on tugispetsialistide puudus. OSKA³⁶ 2018. aasta haridusvaldkonna tööjõuvajaduse uuringu³⁷ kohaselt on tulenevalt tugispetsialistide kasvu- ja

³¹Lang, A., Sandre, S.-L., Kallaste, E. ja Sõmer, M. (2021). Alushariduse ja lapsehoiu uuring. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/alushariduse_ja_lapsehoiu_uuring.pdf

³²Ibid 31 ja täpsustus: lasteaias käivate laste osakaalu hinnang põhineb antud uuringus mitme andmeallika kombineerimisel – EHISe väljavõtte seisuga 10.11.2019, KOVi küsitluse; laste arv – Eesti Statistikaameti tabel RV0240

³³Kallaste, E., Lang, A., Sõmer, M., Sandre, S.-L. ja Anspal, S. (2017). Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring. Eesti Rakendusuuringu Keskus CentAR, Turu-uuringute AS, Sotsiaalministeerium. Arvutivõrgus kättesaadav: http://centar.ee/pdf/ee/2017_Puudega_lastega_perede_toimetuleku_ja_vajaduste_uuring.pdf

³⁴Ibid 31

³⁵Eesti Hariduse Infosüsteem (EHIS) on riiklik register, mis koondab haridussüsteemi puudutavaid andmeid (www.ehis.ee).

³⁶Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem OSKA - analüüsib Eesti majanduse arenguks vajalike oskuste ja tööjõu vajadust lähema 10 aasta jooksul.

³⁷Mets, U., ja Viia, A. (2018). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus. Uuringu lühiaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda., Arvutivõrgus kättesaadav: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/oska_HT_veeb.pdf

asendusvajadustest lähiaastatel vaja juurde 600 tugispetsialisti. Just tugispetsialistil haridusasutustes on võimalik probleeme varakult märgata ja efektiivselt lahendada. Samal ajal on paljude spetsialistide tegevused dubleerivad, viiakse läbi korduvaid hindamisi ja erinevaid ebavajalikke toiminguid, mis kõik omakorda vähendavad aega reaalsete tegelike teenuste osutamiseks. Lisaks tugispetsialistidele on OSKA 2022. aasta sotsiaaltöö uuringu³⁸ kohaselt lähiaastatel vaja juurde ka 20% lastekaitsetöötajat.

3.2.2. Ligipääs tasuta haridusele

Eestis on koolikohustuslik iga laps, kes on saanud jooksva aasta esimeseks oktoobriks seitsmeaastaseks. Koolikohustus kestab põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Põhi- ja keskharidus on kõigile õpilastele tasuta (v.a erakoolid) ja põhiharidus on kohustuslik üldharidusmiinimum.

Valla- või linnavalitsus tagab põhihariduse omandamise võimaluse kõigile valla või linna haldusterritooriumil elavatele koolikohustuslikele lastele. Selleks määrab KOV igale lapsele elukohajärgse kooli, arvestades esmajärjekorras elukoha lähedust koolile, pere teiste laste õppimist samas koolis ja võimaluse korral vanemate soove.

KOVidele suunatud tasandus- ja toetusfond annab omavalitsustele toetust³⁹ haridusega seotud kulude katteks. 2021. a anti KOVidele toetusi kokku 357 miljonit eurot, millest suure osa moodustasid tööjõukulud, mh 24 miljonit (157 eurot õpilase kohta) koolilõuna toetuseks ning 20 miljonit tõhustatud ja eritoe tegevustoetuseks. Statistikaameti 2020. a andmetel moodustasid Eestis valitsussektori hariduskulud 6,6% SKP⁴⁰-st.

Samuti on oluline ära märkida eriolukorra ja sellele järgnenud piirangutega kaasnenud ebavõrdsuse suurenemine laste vahel. Ilmnes tehnoloogiline ja süvenes hariduslik ebavõrdsus, mh oli digivahendite ja -oskuste puudumise tõttu lastel eriolukorra ajal ebavõrdsed võimalused saada osa haridusasutuste ja teiste lastega tegelevate organisatsioonide poolt pakutavast⁴¹. Digivahendite puudust aitas vähendada 2020. aastal kodanikualgatusel alguse saanud projekt Iga koolilapsele arvuti⁴², samuti eraldas Haridus- ja Teadusministeerium toetust 2020/2021 õppeaastal ligi 2800 arvuti⁴³ soetamiseks lastele õppetöös osalemiseks.

2020. a vajas iga viies laps Eestis mõnda hariduslikku tugiteenust ning iga kaheteistkümnend laps olulisel määral tuge hariduse-, sotsiaal- ja/või tervishoiuvaldkonnast⁴⁴. Tugispetsialistide vajadusest on räägitud aastaid⁴⁵, nii Riigikontrolli audit⁴⁶ kui erinevad analüüsid kinnitavad, et

³⁸Pihl, K., ja Krusell, S. (2021). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: sotsiaaltöö. Uuringu lühiaruanne. Tallinn: SA Kutsekoda. Arvutivõrgus kättesaadav: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/01/OSKA_sotsiaaltöö_uuringuaruanne_terviktekst_2021.pdf

³⁹Vaata täpsemalt: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kov/finantseerimine>

⁴⁰SKP - sisemajanduse koguprodukt

⁴¹Saar, H. (2021). Lapse õigused 2020-2021. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/11/Peatukk-2020-2021.pdf>

⁴²Vaata täpsemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/igale-koolilapsele-arvuti/>

⁴³Vaata täpsemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/2021/08/meediakajastused-riigi-taiendava-toega-jouab-sugiseks-koolidesse-ule-2700-arvuti/>

⁴⁴Sotsiaalministeerium. (2021). Erivajadusega laste tugisüsteemi reform. Faktileht. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/faktileht_-_erivajadusega_laste_tugisusteemi_reform.pdf

⁴⁵Vaata näiteks: ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne. (2015) MTÜ Lastekaitse Liit, Tallinn. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/02/%C3%9CRO-LAPSE-%C3%9SIGUSTE-KONVENTSIOONI-T%C3%84IENDAV-ARUANNE.pdf>; Ühises aruandes Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatus (UPR) jaoks. 2020. Eesti võrdse kohtlemise võrgustik. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR-EST-uus.pdf>; Saar, H. (2019). Lapse õigused 2018-2019. Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

⁴⁶Riigikontroll (2020) Hariduse tugiteenuste kättesaadavus. Kas lapsed saavad hariduse omandamisel lasteaia ja koolis

erivajadusega laste abi saamine võib takerduda liigselt killustatud, aeganõudva ja bürokraatliku tugisüsteemi taha. Ka õiguskantsleri 2020. aasta ülevaatest⁴⁷ selgub, et endiselt ei ole tagatud seadustega (koolieelse lasteasutuse seadus ja põhikooli- ja gümnaasiumiseadus) ette nähtud õigust saada abi vajalikus mahus ja pädevalt tugispetsialistilt ning kohe, kui lapse abivajadus on selgunud.

3.2.3. Ligipääs kultuuri-, spordi- ja vaba aja tegevusele

Lapse õiguste ja vanemluse uuringu⁴⁸ kohaselt oli 2018. aastal valdaval osal lastest (76%) võimalik käia kõikides trennides, huvialaringides või eratundides, kus nad on soovinud. Rahaliste vahendite puudumine oli põhjuseks 31% laste puhul, kes ei ole saanud käia ühes või mitmes soovitud huvialaringis. Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade 2020. aasta tulemusaruande⁴⁹ kohaselt on aasta-aastalt kasvanud noorsootöösse kaasatud ning noorsootööga rahulolevate noorte osakaal – ehkki võrreldes 2019. aastaga oli 2020. aastal esimese näitaja osas märgata väikest langust. Näitaja kahanemise põhjuseks oli COVID-19 pandeemiaga kaasnenud piirangud ja kontaktide vähendamine. Uuringud⁵⁰ on näidanud, et kuna eriolukord vähendas noorsootöös osalemise võimalusi, siis vähenesid ka võimalused laste ja noorte tõrjutust märgata ning nende sotsiaalset kaasatust suurendada. Sellest tulenevalt on oluline tagada lastele ja noortele ligipääs kultuuri, vaba aja veetmise ja sporditegevustele, seda enam et mitteformaalne õppimine (sh noorsootöö) annab lastele ja noortele võimaluse majanduslikust olukorrast ja pere mõjutustest korraks n-õ välja saada.

Riik⁵¹ toetab 2022. aastal kohalikke omavalitsusi nii noorte huvihariduse kättesaadavuse kui mitmekesisuse tagamisega 10,25 miljoni euroga. Toetuse eesmärk on parandada huvihariduse ja huvitegevuse kättesaadavust, pakkuda noortele (eelkõige vanuses 7-19) mitmekesisemaid osalusvõimalusi käia huvikoolis või huviringis kultuuri, spordi ja LTT⁵² valdkonnas. Huvihariduse kättesaadavus ja huvikoolides õppivate noorte osatähtsus oli 2019. aastal kõrgem eeskätt suuremates keskustes ning nende ümbruse jõukamates omavalitsustes. Madalama osaluse tingis eelkõige huvikoolide geograafiliselt ja majanduslikult piiratum kättesaadavus⁵³. Huvihariduse ja huvitegevuse kõrval on olulised ka teised noorsootöö võimalused (nt avatud noortekeskustes toimuvad tegevused, laagrid, malevad).

Alates 2022. aastast rakendatakse Kultuuriministeeriumi eestvedamisel toetusmeedet (nn Kultuuriraniits⁵⁴) mahuga üks miljon eurot, mis võimaldab koostöös koolide ja omavalitsustega lastel ning noortel külastada õppeprogrammi osana teatrietendusi, kinoseansse, muuseume või muud valdkonnas pakutavat, sh arvestades piirkondlikke erinevusi ja toetades kõrgemalt väljaspool keskusi asuvaid piirkondi. Rahastus aitab lastel ja noortel arendada nii riikliku õppekavaga ettenähtud ainepädevusi kui kasvada loovateks ja mitmekülgeteks isiksusteks.

---

vajalikke tugiteenuseid? Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.riigikontroll.ee/DesktopModules/DigiDetail/FileDownloader.aspx?FileId=14726&AuditId=462>

⁴⁷Õiguskantsleri 2020. aasta ülevaade, loe lähemalt: <https://www.oiguskantsler.ee/ylevaade2020/lapsed-ja-noored>

⁴⁸Ibid 17

⁴⁹HTM (2021). Haridus- ja Teadusministeeriumi arengukavade ja programmide 2020. aasta täitmise analüüs. Tartu: HTM.

Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.hm.ee/sites/default/files/htm_arengukavade_ja_programmide_2020_aasta_taitmise_analuu.pdf

⁵⁰Käger, M., Kivistik, K. ja Avdonina, K. (2021). Avatud noorsootöö, huvihariduse ja huvitegevuse võimalused noorte, eelkõige tõrjutusriskis noorte, sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks ning vajadused nende võimaluste arendamiseks.

Lõpparuanne. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.hm.ee/sites/default/files/lopparuanne_-_sotsiaalne_kasatus.pdf

⁵¹<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021012?leiaKehtiv>

⁵²LTT - loodus ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus

⁵³HTM. (2021). Noortevaldkonna arengukava 2021-2035. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2021-2035_kinnitatud_12.08.2035.pdf

⁵⁴Vaata täpsemalt: <https://www.kul.ee/kultuuriraniits>

Laste- ja noorteteatri valdkonnas on oluline toetusmeede taotlusvoor „Teater maal” (rakendab Eesti Rahvakultuuri Keskus) oma alamsuundadega, mille eesmärk on parandada professionaalse teatrikunsti kättesaadavust Eesti maaregioonides.

Piirkondlike raamatukogude teenused ja kõik raamatukogudes toimuvad üritused on Eestis tasuta ja seega kõigile kättesaadavad. Piirkondlikud raamatukogud korraldavad tasuta koduteeninduse inimestele (sh lastele), kes tervislikel põhjustel ei saa raamatukogu külastada. Samuti koolitatakse raamatukogutöötajaid teenindama erivajadusega inimesi.

01.01.2014 jõustusid muuseumiseaduse sätted, mis võimaldavad riigimuuseumidesse ja riigi sihtasutuse vormis tegutsevatele muuseumidesse tasuta või soodsamat sissepääsu mitmetele ühiskonna rühmadele, kes on teistest haavatavamad.

Eesti ühines 2021. aastal Euroopa Nõukogu raamkonventsiooniga, mis käsitleb kultuuripärandi väärtust ühiskonnas (nn Faro konventsioon⁵⁵). Konventsiooni üks keskne mõte on igapäevase õiguse saada kultuuripärandist osa omal valikul. Riik peab tagama tingimused, mis toetavad osalemist kultuuripärandiga seotud tegevustes - selle määratlemisel, uurimisel, tõlgendamisel, kaitsel, säilitamisel ja esitlemisel.

Lisaks on ka mitmeid projektipõhiseid algatusi vähekindlustatud perede lastele. Näiteks Aitan Lapsi⁵⁶ on annetuspõhine sihtasutus, mis on võimaldanud vähekindlustatud perede lastel külastada etendusi kõigis Eesti teatrites. Eesti Lasterikaste Perede Liidu kaudu saab taotleda huvihariduse toetust paljulapselistele perede lastele, Lastekaitse Liidu Fondi⁵⁷ kaudu saab taotleda stipendiumi näiteks huvikooli õppemaksu tasumiseks, Eesti Punase Risti Tallinna Seltsi algatus „Ranits”⁵⁸ kooliteed alustavatele Tallinna vähekindlustatud perede lastele. Asendushooldusel viibivad lapsed saavad taotleda stipendiumi SA Eesti Lastefondi⁵⁹ ja saada tuge SEB Heategevusfondi⁶⁰ kaudu.

3.2.4. Ligipääs ühele tervislikule toidukorrale päevas

Soe koolitoit on üldhariduskoolides, sh gümnaasiumis, kõikidele klasside õpilastele tasuta. Riik toetab kohalike omavalitsusi tasuta koolilõuna tagamisel tasandus- ja toetusfondi eelarveliste vahendite kaudu.

Koolieelsetes lasteasutustes ja üldhariduskoolides viiakse ellu tasuta koolipiima ning koolipuu- ja juurviljaprogramme⁶¹. Programme rahastatakse Euroopa struktuurifondidest Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti kaudu.

Toiduabi jagatakse neli korda⁶² aastas toimetulekutoetuse saajatele (Eesti miinimumsissetuleku skeem), teatud kohalike omavalitsuste toetuste saajatele ja varjupaigas viibijatele. Toiduabi on võrdselt kättesaadav kõikides Eesti piirkondades. Toiduabi toetab Euroopa struktuurifondid (FEAD) ja jagab riigi pikaajaline partner Eesti Toidupank koostöös kohalike omavalitsustega.

Täiendavaid algatusi toiduabi jagamisel on veelgi, nt Eesti Toidupank⁶³, kes on riigi strateegiline partner tugivõrgustiku loomisel neile isikutele ja peredele, kellel ei ole õigust

⁵⁵Vaata täpsemalt: <https://www.kul.ee/uudised/eesti-liitub-kultuuriparandit-kui-ressurssi-vaartustava-faro-konventsiooniga>

⁵⁶Vaata täpsemalt: www.aitanlapsi.ee

⁵⁷Vaata täpsemalt: <https://www.lastekaitseliit.ee/et/lastekaitse-liidu-fond/>

⁵⁸Vaata täpsemalt: https://pealinn.ee/2021/07/27/kampaania-ranits-2021-aitab-tanavu-408-kooolilast/?fbclid=IwAR1Yw8A5_NYlhPnY4CDRIHM8xL7F-oDdRfvSCZbscLXzCtkztSNHYk3tMWo

⁵⁹Vaata täpsemalt: <http://elf.ee/meist/meie-varasemad-tegutsemised/stipendium-lastekodulastele-ja-orbudele/>

⁶⁰Vaata täpsemalt: <https://www.heategevusfond.ee/>

⁶¹Vaata täpsemalt: <https://www.pria.ee/toetused/koolikava-toetus>

⁶²Vaata täpsemalt: <https://www.sm.ee/et/ostetud-toiduabi-jagamine>

⁶³Vaata täpsemalt: <https://www.toidupank.ee/>

FEAD-ist rahastatavale toiduabile. Eelisjärjekorras jagatakse peredele, kus kasvavad väikesed lapsed, sh üksikvanematega peredele.

Lisaks eelnevalt väljatoodule on iga KOVi kohustus osutada isikule, kes on sattunud sotsiaalselt abitusse olukorda elatusvahendite kaotuse või puudumise tõttu, vältimatut sotsiaalabi, mis tagab vähemalt toidu, riietuse ja ajutise majutuse. Vältimatut sotsiaalabi osutatakse seni, kuni ta ei ole enam elatusvahendite kaotuse või puudumise tõttu sotsiaalselt abitus olukorras.

3.2.5. Ligipääs tasuta tervishoiule

Eestis kehtib ühine riiklik ravikindlustus, mille abil tagatakse võrdse kvaliteediga arstiabi kõigile kindlustatud inimestele. Kõik alla 19-aastased lapsed, kelle rahvastikuregistrisse kantud põhiline elukoht on Eestis, on kaetud ravikindlustusega. Lisaks nendele on Eestis õigus ravikindlustusele rasedatel, töötutel, lapsehoolduspuhkusel olijatel, ülalpeetavatel abikaasadel, puudega inimeste hooldajatel, osalise või puuduva töövõimega inimestel⁶⁴. Eestis on loodud regulaarne laste tervisehoolduse süsteem. Laste arengut, kasvu, kehakaalu, kuulmist, nägemist ja kõnet jälgivad arstid ja eriarstid. Lisaks aitavad need lastel kujundada tervislikke toitumis- ja liikumisharjumusi ning annavad nõu kõikides muudes terviseküsimustes. Laste tervisehoolduse osutatakse tasuta ja seda rahastab Eesti Haigekassa⁶⁵. Laste tervise jälgimiseks on loodud juhend⁶⁶, sh kontrollkaart tervise jälgimiseks vanuse ja tegevuste kaupa⁶⁷.

Kõik vastsündinud registreeritakse automaatselt ema perearsti nimistusse. Esimestel elupäevadel kontrollitakse vastsündinuid kilpnäärme alatalitluse ja fenüülketonuuria suhtes. Tervet imikut jälgib profülaktilistel põhjustel regulaarselt pereõde esimesel eluaastal.

6-7-aastane laps peab läbima perearsti poolt koolieelse tervisekontrolli ja lapsevanem peab esitama koolile ametlikult kinnitatud väljavõtte laste tervisekaardist. Riigikontrolli 2015. aasta analüüsi andmetel eelkooliealistest 3–6 aastastest lastest käis ettenähtud sagedusega tervisekontrollis alla 4%, kõige vähem käivad lapsed tervisekontrollis koolieas: kontrollis käis sõltuvalt vanusest 8–20% lastest⁶⁸.

Lapse kooli vastuvõtmisel küsitakse vanema nõusolekut koolitervishoiuteenuse osutamiseks. Kooliõde teeb terviseuuringuid 1., 3., 7. ja 11. klassi õpilastele. 5. ja 9. klassi õpilased peavad minema oma perearsti juurde tervisekontrolli. Riigikontrolli 2015. aasta andmetel kõik lapsed ei saa ühesugust koolitervishoiuteenust ning teenuse sisu ja kvaliteedi üle järelevalvet ei tehta. 02.05.2016. a seisuga oli koolitervishoiuteenuse osutamise lepinguta 20 kooli (1651 õpilast), arsti juurde ei jõudnud pooled lastest, kellel kooliõde oli märganud terviseprobleemi.

Eesti immuniseerimiskava on koostatud koostöös ekspertidega, võttes arvesse, millised on levinud vaktsiinivällditavad nakkushaigused, vanus, mil lastel on suurim nakkusoht, parim aeg vaktsineerimiseks, lähtudes lapse organismi omadustest ja sellest, mida on meditsiiniuuringutega tõestatud vaktsiinide ohutuse ja efektiivsuse kohta. Vaktsiinid immuniseerimiskavas on tasuta ja neid rahastab Eesti Haigekassa. WHO soovitusel kohaselt peaks kaheaastaste laste hõlmatumus immuniseerimisega olema 95%. Eestis jäi 2019. aastal

⁶⁴Vaata täpsemalt: <https://www.haigekassa.ee/inimesele/ravikindlustus/laps>

⁶⁵Vaata täpsemalt: <https://www.haigekassa.ee/inimesele/haiguste-ennetamine/laste-tervise-jalgimine>

⁶⁶Eesti ravijuhend. Lapse tervise jälgimise juhend (2019). Arvutivõrgus kättesaadav: <https://ravijuhend.ee/tervishoiuvarav/juhendid/191/lapse-tervise-jalgimise-juhend>

⁶⁷Eesti ravijuhend (2019). Lapse tervise jälgimise juhend. Kontrollkaart vanuse ja tegevuste kaupa (RJ-Z/29.1-2019). Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.ravijuhend.ee/uploads/userifles/Lapse_tervise/Kontrollkaart_A4.pdf

⁶⁸Riigikontroll (2016). Riigi tegevus laste tervise hoidmisel ja ravimisel. Kas riik on lahendanud laste tervise hoidmise ja tervishoiuteenuste saamisega seotud probleemid? Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.riigikontroll.ee/DesktopModules/DigiDetail/FileDownloader.aspx?FileId=13823&AuditId=334>

kaheaastaste laste hõlmatus sõltuvalt vaktsiinist vahemikku 91–94%⁶⁹. Küll aga uuringu kohaselt on vaktsineerimisega hõlmatus kogu immuniseerimiskava järgi Eestis väiksem, kui üksikute vaktsiinikomponentidega hõlmatus põhjal võiks arvata⁷⁰.

Eesti Haigekassa tasub alla 19-aastastele kindlustatutele ainult tervishoiuteenuste loetelus loetletud hambaraviteenuste eest. Haigekassa rahastab ka laste ortodontiat (sh breketite) raskete diagnooside korral. Eesti Haigekassa tellitud uuring näitab, et kuigi ennetus ja tasuta hambaravi on olukorda tasapisi parandamas, siis on Eesti laste hammaste tervis Euroopa keskmisega võrreldes ikka veel nigelam. Hambaarsti juurde jõudnud kõige vähem Ida-Viru (24,3%) ja Lääne-Virumaa lapsed (24,3%). Üle 177 000 lapse ei ole aga 2019. aasta seisuga kordagi hambaarsti juures käinud⁷¹.

Alates 2006. aastast on Eesti Haigekassa koos Eesti Perearstide Seltsiga arendanud perearstide kvaliteedisüsteemi.⁷² Kvaliteedisüsteemi eesmärk on motiveerida perearste aktiivselt tegelema haiguste ennetustööga ja nakkushaiguste leviku tõkestamisega, efektiivsemalt jälgima kroonilise haigusega patsiente, osutama inimestele laiapõhjalisemat tervishoiuteenust.

3.2.6. Ligipääs piisavale eluasemele

Eluruumi tagamine on KOV korraldatav sotsiaalteenus, mille eesmärk on eluruumi kasutamisevõimaluse kindlustamine isikule, kes ei ole sotsiaalmajanduslikust olukorrast tulenevalt võimeline enda ja oma perekonna vajadustele vastavat eluruumi tagama.

Elamiskulusid toetatakse toimetulekutoetuse skeemi (Eestis miinimumsissetuleku skeem) raames. Toimetulekutoetus on riigi rahaline toetus abivajajatele, mida maksab kohalik omavalitsus juhul, kui kõik muud vaesuse leevendamisele suunatud meetmed on osutunud ebapiisavaks. Seda makstakse leibkondadele, kelle igakuine sissetulek (sh töötasu, mõned toetused ja hüvitised) jääb alla seadusega ettenähtud toimetulekupiiri (2021. a oli see 150 eurot esimese pereliikme kohta, 180 eurot alaealiste laste eest ja 120 eurot iga järgmise täiskasvanud pereliikme kohta kuus) peale eluasemekulude mahaarvamist.

Eestis on algatatud noortele ja lasterikastele peredele suunatud programmid eluaseme soetamise ja renoveerimise toetamiseks (toetusmeetmeid rakendab KredEx).

1. Lasterikaste perede kodutoetus⁷³, mille eesmärk on parandada elamistingimusi vähekindlustatud peredele, kus kasvab kolm või enam kuni 19-aastast last. Pered saavad toetust kasutada kodu soetamiseks, renoveerimiseks või laiendamiseks ning kodusüsteemide kaasajastamiseks.
2. Eluasemelaenu käendus⁷⁴ on mõeldud noortele peredele ja noortele spetsialistidele, kes soovivad võtta laenu eluaseme ostmiseks või renoveerimiseks ning soovivad vähendada oma sissemakse kohustust. Eluasemelaenu käendusega on võimalik osta korter, elumaja, krunt või suvila. Noor pere on vanema(d) või eestkostja(d), kes kasvatab kuni 15-aastast (kaasa arvatud) last.

⁶⁹Sotsiaalministeerium. (2020). Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Tervishoid/rt_a_05.05.pdf

⁷⁰Tamm, S., Raie, E., Käär, R., Oja, M., & Reisberg, S. (2020). Eesti eelkoolialiste laste hõlmatus immuniseerimiskava vaktsiinidega 2010. aasta sünnikohordi põhjal Eesti Haigekassa raviarvete alusel. Eesti Arst. <https://doi.org/10.15157/ea.v0i0.16359>. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://ojs.utlib.ee/index.php/EA/article/view/16359/11295>

⁷¹Vaata täpsemalt: <https://haigekassa.ee/uudised/miks-estli-lapsed-hambaarstile-ei-joua>

⁷²Vaata täpsemalt: <https://www.haigekassa.ee/partnerile/raviasutusele/perearstile/perearsti-kvaliteedisustem>

⁷³Vaata täpsemalt: <https://kredex.ee/et/kodutoetus>

⁷⁴Vaata täpsemalt: <https://kredex.ee/et/teenused/erisik/eluasemelaenu-kaendus>

KOVID pakuvad asendushoolduselt ja eestkostest lahkunud noortele järelhooldusteenust, et toetada nende iseseisvat toimetulekut ja õpingute jätkamist. Seega on KOVID kohustatud tagama eluaseme (sh eluasemekulude hüvitamise), isiklike kulude katmise ning vajaduspõhised tugiteenused ja -toetused. 2019. aastal sai järelhooldusteenust 133 noort kogumaksumusega 644 746 eurot. Riik hüvitab omavalitsustele järelhooldusteenuse kulud toetusfondi kaudu.

3.2.7. Hüvitised ja toetused lastele ja peredele

Lastega perede heaolu mõjutab suurel määral majanduslik toimetulek, eriti kui peres on ülalpidajaid vähem kui ülalpeetavaid, nt ühe vanemaga pered. Eesti perepoliitilised meetmed on Euroopas ühed eesrindlikumad ning laste vaesuse ennetamisel ja vähendamisel tõhusad. Eestis rakendatavad hüvitised ja toetused lastega peredele on järgmised:

- Vanemahüvitis - rahaline hüvitis lapse sündimisel, mille eesmärk on tagada asendussissetulek isikule, kes kasvatab alla kolmeaastast last ning soodustada töö ja pereelu ühitamist.
- Elatisabi - toetus lapsele, kelle vanem(ad) ei täida ülalpidamiskohustust. Elatisabi on võimalik taotleda nii kohtumenetluse kui täitemenetluse ajal.
- Peretoetused⁷⁵ - riigieelarvest Sotsiaalministeeriumi eelarve kaudu finantseeritavad rahalised hüvitised, mida makstakse lastega perede heaolu tagamiseks. Peretoetuste eesmärk on tagada lastega peredele laste hooldamise, kasvatamise ja õppimisega seotud kulutuste osaline hüvitamine.
- Lapsevanema pensioni- ja ravikindlustuskaitse.
- Puudega lapse sotsiaaltoetus.
- Puudega lapse vanema lisapuhkepäevade tasu.

3.3. Kaasatud laste ja noorte, kohalike omavalitsuste ja organisatsioonide tagasiside

3.3.1. Laste ja noorte tagasiside

Lastekaitse Liit koostöös Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikutega kogus tagasisidet lastelt ja noortelt, et selgitada välja nende arvamus Eesti lastegarantii sihtgruppide ja sihtgruppidele omastest takistustest, mis on tekkinud vajalike teenuste kättesaadavusel ning ettepanekud olukorra parandamiseks.

Lapsed ja noored tõid kõige enam välja järgmised sihtgrupid: lapsed vaestest peredest, lapsed vägivaldsest perest, puudega ja erivajadusega lapsed, suurpered, üksikvanemaga kasvavad lapsed, teisest kultuuriruumist pärit, immigrandide või vähemusrahvuste lapsed. Lisaks mainiti sihtgruppide näiteks vanemate vahelise konfliktikeskel olevaid lapsi, kahe samasoolise vanemaga lapsi ja lapsi, kellel pole vaba ajaga midagi teha.

Sihtgruppide takistused teenuseni jõudmiseks

Lapsed ja noored on mures vaesuses olevate laste pärast, kuna nende sõnul võib vaesuses olevatel lastel puududa oma olukorra üle kontroll, kodune toetus ja kindlustunne tuleviku suhtes. Laste ja noorte arvates võivad takistada vaestest peredest laste teenustele ligipääsu see,

⁷⁵Vaata täpsemalt: <https://www.sm.ee/et/perehuvitised-0>

et neid lapsi juba kiusatakse, neil on hirm oma probleemidest rääkida või neid valdab häbitunne, kuna vaesus võib nende jaoks olla sotsiaalne stigma. Piiravateks teguriteks võib olla ka materiaalne olukord peres või finantsiline ebastabiilsus. Kaasatavad töid välja, et lastel võib puududa vajaminev tugi oma vanema(te) poolt, kuna vanematel on infopuudus pakutavatest võimalustest ja toetustest või vanemad ei soovi lihtsalt aidata. Laste ja noorte arvates ei pruugi ka õpetajad lapse probleeme ja vajadusi märgata.

Lapsed ja noored töid veel välja, et hariduses osalemisel võivad samuti takistuseks olla materiaalsed ressursid nii õppimiseks vajaliku ostmiseks kui ka huvialadega tegelemiseks ja klassi väljasõitudel osalemisel, piirates sellega nende laste täisväärtuslikku lapsepõlvkogemust. Lisaks võib-olla takistuseks kodust liiga kaugel asuv kool ja transpordi puudus kooli minemiseks, samuti on piirkonna keskustest väljaspool vähem tegevusi.

Vägivaldsest perest laste puhul arvavad lapsed ja noored, et neid lapsi võib takistada teenustele jõudmast see, et neid ei võeta pere probleemide asjus tõsiselt ja samuti lastel endal puudub usaldus sotsiaaltöötaja suhtes.

Puudega lastest hoitakse laste ja noorte arvates nende eripära tõttu eemale ja füüsilise erivajadusega laps ei pruugi kooli jõuda, kuna perekonnal pole selleks piisavalt abivahendeid ja tuge kohalikult tasandilt.

Meetmed sihtgruppide olukorra parandamiseks

Laste ja noorte arvates on vaestest peredest pärit laste olukorra parandamiseks vaja olukorra kaardistust, et teada saada, mille järele on neil lastel puudus. Lapsi on vaja rohkem nõustada ja toetada pakkudes neile tasuta kvaliteetset ja professionaalset psühholoogilist tuge. Lapsed ja noored tegid ettepaneku, et koolipsühholoogi juures käimise võiks muuta kohustuslikuks (kord õppeaasta jooksul) või pakkuda sarnaste probleemidega lastele noorelt-noorele nõustamist. Tuge vajaksid ka lapsevanemad (näiteks pakkudes koolitusi), et nad oskaksid oma lapse muresid märgata ja neile toeks olla. Osadele peredele võib olla vaja rahalist tuge näiteks tervisliku koolitoidu ostmiseks või vajalike digivahendite soetamiseks.

Vägivaldsest perest lastele tuleks pakkuda laste ja noorte arvates rohkem tuge nii koolis kui lasteaias (näiteks rohkem terapeute ja sotsiaaltöötajaid), et lapsed saaksid oma muredest spetsialistile rääkida. Samuti arvati, et tuleks suurendada usaldust tugisüsteemi vastu, näiteks õpilasesinduste kaudu, kes saaksid luua paremat suhet sotsiaalsüsteemiga. Muuhulgas tõsta teadlikkust info jagamise kaudu abi olemasolust ja viia läbi koolitusi nii koolides kui täiskasvanute töökohtades.

Laste ja noorte arvates võiks puudega ja erivajadusega laste transpordivajaduse mõistmiseks (eriti just suurlinnades) läbi viia transpordi ja liikumisvahendite analüüs koolini ja tagasi.

3.3.2. Kohalike omavalitsuste tagasiside

Lastegarantii tegevuskava koostamisse kaasati kõik Eesti KOVid (79), et selgitada välja nende arvamus Eesti lastegarantii sihtgruppidest ja neile omastest takistustest, mis on tekkinud vajalike teenuste kättesaadavusel ning ettepanekud olukorra parandamiseks.

Kohalikud omavalitsused töid kõige enam välja järgmised sihtgrupid: erivajadusega ja puudega lapsed, toimetulekuraskustes kasvavate perede lapsed, suurperede lapsed, üksikvanemate lapsed ja vaimse tervise ja/või sõltuvushäiretega vanemate lapsed. Lisaks mainiti näiteks erivajadusega ja puudega vanema(te) lapsi, vaimse tervise probleemidega ja/või sõltuvusprobleemidega lapsi, käitumisprobleemidega lapsi.

Sihtgruppide takistused teenuseni jõudmisel

Mitme erineva sihtgrupi takistuste puhul tõid KOVID välja, et takistuste olemasolu võib olla seotud lapsevanematega, kellel puuduvad vanemlikud oskused, kuid samas ei ole ka pakkuda vanemlusprogramme või sotsiaalsete oskuste õpet, mis neid toetaks. Vanemal võib puududa sisemine soov koostööks või abi küsimiseks, mille tõttu ei jõua info lapse abivajaduse kohta ka KOV lastekaitsetöötajateni ja vanemal ei pruugi olla piisavalt teavet abi saamise võimalustest ja teenustest. Takistada võib ka vanematest tingitud kodune olukord, mille tõttu võib olla piiratud hariduses, huvihariduses ja kooli väljasõitudel osalemine, tervishoiuteenuste kättesaadavus.

Mitme sihtgrupi puhul on KOVID välja toonud takistused, mis on seotud teenuse osutamise asukohaga, liiga kõrge hinna, pika ootejärjekorra või teenuse ja spetsialisti puudumisega. Takistuseks võib osutada ka haridusvaldkonna töötajate oskamatus võrgustikutööks ja sisemine soov märgata ning abistada. KOVIDe arvates võib erivajadusega ja puudega laste teenustele ligipääsu takistada koostöö puudumine vanematega, vanemad ei pruugi mõista lapse abivajadust ega aita kaasa lapse teenusele jõudmisele ning võivad loobuda lapse toetamisest liiga keerulise asjaajamise tõttu. Hariduse kättesaadavuse kitsaskohana toodi välja erivajadusega lastele piirkonnas sobiva õppevormi puudumine.

Erivajadusega lapse takistused alushariduses ja lapsehoiuse osalemisega võivad olla seotud erirühmade vähesusega, eripedagoogide ja logopeedide puudusega, liiga kalli teenusega, asukohaga ja ebasobiva teenuse pakkumise ajaga. Maapiirkonnas on vähe erinevaid tugigruppe ja tugiisikuid.

Toimetulekuraskustes perede laste takistused võivad olla seotud vanema enda tegevuse või tegevusetusega: vanem ei kannata lasteastea nimistusse, vanem ei märka või ei tunnista probleemi ega otsi abi. Lastel võib olla probleeme tervisliku toidu kättesaadavusega või puuduvad tervislikud toitumisharjumused ja seetõttu võivad kooliealised lapsed koolitoitu mitte tarbida. Alushariduse ja lapsehoiuga seonduvalt on takistuseks see, kui vanema tõttu ei käi laps lasteaias ja seetõttu ei ole võimalik ka lapse abivajadust varakult märgata.

Last üksi kasvatavad vanemad ei pruugi teha koostööd, võivad olla liiga hõivatud, et märgata ja tunnistada oma lapse abivajadust.

KOVID toovad vaimse tervise või sõltuvushäiretega vanemate laste puhul takistustena välja tugispetsialistide poolt osutavate teenuste pikad järjekorrad, vanemate enda stigmad vaimse tervise osas ja majanduslikud raskused.

Meetmed sihtgruppide olukorra parandamiseks

KOVID tegid mitmeid ettepanekuid, kuidas lastegarantii sihtgruppide olukorda võiks laiemalt parandada. Näiteks oleks vajalik ühiskondlikul tasandil seada prioriteete, parandada abivajava lapsega seotud võrgustikutööd, harida ja julgustada kogukonda abivajavatest ja/või hooletusse jäetud lastest teavitama, kasutades selleks erinevaid kanaleid. Samuti võiks rakendada kiusamise ennetamise programme ja arendada laste empaatiavõimet, luua vanemate toetamiseks kodulähedaseid töökohti, sh pakkuda neile vanemluskoolitusi, nõustamisteenust ja muud vajaminevat abi.

Haridusele juurdepääsu toetamiseks näevad KOVID tugispetsialistide arvu suurendamist nii koolides kui lasteaiades, kes märkaks lapse abivajadust võimalikult varakult ning vajadusel suunaks edasi vastava spetsialisti poole. KOVID tegid ettepaneku, et koolides võib olla abiks rahunemistubade olemasolu. Samuti näevad KOVID, et kooliajaväliselt saaks last toetada

huviringide ja pikapäevarühma kaudu ja oluline oleks kooli poolt pakkuda rohkem toidukordi (nt hommikusöök ja pikapäevarühma lastele vahepala).

KOVide arvates tuleks erivajadusega laste teenuste juurdepääsu tagamiseks korrasta abivajaduse hindamise süsteem või luua KOV tasandi teenusekeskus või pakkuda teenuseid sarnastele sihtgruppidele (näiteks grupiteraapia pakkumine ehk üks spetsialist/teenus korraga mitmele inimesele). Tugiteenuseid võiks pakkuda oma piirkonna koolides või korra nädalas luua tugirühm kultuurimajas, raamatukogus ning kellaajaliselt õhtuti või nädalavahetusel. Samuti tuleks suurendada tugispetsialistide arvu, pakkuda neile sotsiaalseid garantiisid panustada koostööle, kaasamisele ja teadlikkuse tõstmisele.

Toimetulekuraskustes perede lastele alushariduses osalemise toetamiseks võiks olla lasteaiapäeva kõik toidukorrad tasuta. Üksikvanemaga elavatele laste toetuseks oleks vaja tõhusamaid toetusmeetmeid ja samuti tuleks pakkuda üürikorterist ilma jäänud peredele tugiteenust uue kodu leidmiseks.

Vaimse tervise või sõltuvushäiretega vanemate lapsed vajaksid pere tugiisiku teenust ja perede jaoks tasuta vaba aja sisustamise võimalusi, et toetada pikaajalist sõltuvusravi (sh kaassõltuvus).

3.3.3. Organisatsioonide tagasiside

Lastegarantii tegevuskava koostamisse kaasati laste ja perede huvikaitse organisatsioonid, et selgitada välja nende arvamus lastegarantii Eesti sihtgruppide ja neile omastest takistustest, mis on tekkinud vajalike teenuste kättesaadavusel ning ettepanekud olukorra parandamiseks.

Kaasatud laste ja perede huvikaitse organisatsioonid tõid enim välja järgmised sihtgrupid: erivajadusega lapsed, vaesuses ja üksikvanemaga perekonnas kasvavad lapsed, vägivaldsest perest pärit lapsed, vaimse tervise ja/või sõltuvushäiretega vanemate lapsed. Lisaks mainisid kaasatud organisatsioonid võimalike sihtgruppide näiteks eaka eestkostjaga lapsi, raske haigusega lapsi ja teises riigis töötavate vanemate lapsi.

Sihtgruppide takistused teenuseni jõudmisel

Kaasatud organisatsioonid tõid sihtgruppide üleselt välja teenuste kättesaadavusega seonduvad takistused, mis on seotud abi kättesaadavuse suure varieeruvusega KOVide vahel, teenuse standardite ja nende juurutamise puudumisega ning transpordi puuduse tõttu abi kättesaamisega. Muuhulgas toodi välja, et COVID19 eriolukorra ja piirangute ajal ei olnud osadel peredel digivahendite ja -oskuste puudumise tõttu võimalik osa saada haridusasutuste ja teiste lastega tegelevate organisatsioonide pakutavast, mis asetas nad ebavõrdsesse olukorda.

Laste teenusteni jõudmise takistustena tõid organisatsioonid välja mitmeid lapsevanemast lähtuvaid piiranguid. Näiteks ei oska vanem abi küsida, puudub teadlikkus erinevatest abi saamise võimalustest või hoopiski vanem ei mõista lapse abivajadust. Takistavateks teguriteks võib olla ka vanemate vastanduvad uskumused ja perekonnas esinev vägivald.

Organisatsioonide arvates on erivajadusega laste takistused seotud sellega, et vanemal puudub tugivõrgustik lapse eest hoolitsemisel ja seetõttu võib vanemal olla raskusi ise tööturul ja õpingutel osalemisega. Halvenenud on sotsiaalteenuste kättesaadavus. Erivajadusega laste takistused alushariduses ja lapsehoiuse osalemisel on seotud tihti sellega, et endiselt on KOV-ides puudus lasteaiakohtadest ja parandamist vajavad erivajadusega lastele lasteaiad ja -hoiutingimused. Puudus on ka tugispetsialistidest ja eraldi nimetati logopeedilise toe laialdasemat vajadust.

Vaesuses elavate laste takistused teenuste kättesaadavusel võivad organisatsioonide sõnul olla seotud kehvade eluasemetingimustega, kusjuures paljudel peredel ei pruugi olla majanduslikke võimalusi eluaset remontida ja lapsed kasvavad kehvades tingimustes, häbenevad kutsuda endale külalisi ja võivad sattuda ka eakaaslaste tõrjumise ja kiusamise ohvriteks. Ootamatud kulutused mõjutavad ka teisi lastega peresid, kuna seoses energiahindade järsu tõusu ja eelseisva rohepöördega võivad lisaks juba praegu toimetulekuraskustes peredele ka paljud seni toime tulnud lastega pered sattuda vaesusse, sest nende eluase ei ole piisavalt energiatõhus, ümberehituseks aga ei jätku vahendeid. Takistuseks võib saada ka vanemate halb rahatarkus.

Vägivaldsest perest laste takistusteks teenusteni jõudmisel on ka see, et osade perede jaoks on normaalsuseks lapse kehaline karistamine ja ei mõisteta sellega lapsele tekitatavat kahju.

Lapsel, kelle vanemal on vaimse tervise või sõltuvushäired, võib olla puudus vanema toetusest ehk tal puudub turvaline täiskasvanu, kes suunaks ning jälgiks, et laps saaks vajaminevaid teenuseid. Ilmselt puudub ka lapsel teadmine või julgus abi küsida. Raskuseks võib mh olla autoritaarne lapsevanem, kes otsustab lapse heaolu üle, arvestamata lapse soove.

Meetmed sihtgruppide olukorra parandamiseks

Laste ja perede huvikaitse organisatsioonid töid lastegarantii sihtgruppide olukorra parandamiseks välja järgmiseid tegevusi: kvaliteetsem ja laiapõhjalisem ennetustöö ja lastekaitsetöötajate arvu suurendamine, proaktiivne teenuste pakkumine luues teenustele selgemad standardid, eriteenuste mahu tõstmine juba alushariduses, vanemahariduse tõhustamine ja arendamine (nt ennetustööna juba perekonnaõpetuse tundides) ning vanemlusprogrammide kättesaadavuse parandamine. Lisaks näevad organisatsioonid olulisena pakkuda pikapäevarühma võimalusi ka vanemate klasside õpilastele, leida võimalusi söögitoetuse pakkumiseks. Lastele võiks õpetada sotsiaalseid ja enesekohaseid oskuseid, tugevdada kiusamise eri vormide vastu võitlemise meetmeid, sh parandada koolitöötajate ja õpilaste mitmekesisusega toimetuleku ning konflikti lahendamise oskusi.

Organisatsioonide arvates on oluline selgitada välja näiteks immigratide, sõltuvushäiretega ja erivajadusega lastega seotud hoiakud ja luua üleriigilised kampaaniad hoiakute muutmiseks ja erinevuste aktsepteerimiseks. Vajalik on tõsta ühiskonna teadlikkust lapse õigustest ja abivajavast lapsest teavitamisest.

Erivajaduse ja puudega laste toetamiseks soovivad organisatsioonide esindajad luua õppeasutustes salliv ja hooliv keskkond, kus on võimalik rääkida puudega inimeste aktsepteerimisest, mõistmisest ja abistamisest. Eraldada järjepidevalt ressursse kõigi, sh erivajadusega laste ja noorte turvalise ning arendava õpikeskkonna loomiseks kõigil haridusastmetel alates lasteaiast. Sellise keskkonna loomine sisaldaks erinevate osapoolte koolitamist, õpikeskkonna kohandamist ja kiusamise ennetuse programmide rakendamist. Organisatsioonide esindajad soovivad tagada kõikidele erivajadusega ja puudega lastele reaalselt kõik õigusaktidega lubatud teenused.

Huvikaitse organisatsioonide arvates tuleks vähendada teenuste pakkumisel piirkondlikke erinevusi, samuti tõhustada järjepidevalt tervishoiu, sotsiaal- ja haridusvaldkonna omavahelist koostööd, et tagada laste tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja hariduslike erivajaduse olemasolust.

Oma talendi realiseerimiseks võiks kaasatud organisatsioonide ettepanekul pakkuda erivajadusega lastele erinevates piirkondades kooliväliseid hariduslikke programme.

Vaesuses elavatele lastele soovitatakse pakkuda inimväärset eluruumi, selleks tuleks luua või tõhustada toetusprogramme munitsipaalaluruumide ehitamiseks või parandada nende

kättesaadavust erinevates piirkondades. Samuti luua riiklikud meetmed eluruumide korrastamiseks. Vanemate võlgadesse sattumise ennetamiseks tuleks luua kiirlaenude kontroll ja üle vaadata võlgade sissenõudmise süsteem, sh teha koostööd kohtutäituritega.

Huvikaitse organisatsioonid soovivad luua riskilaste kaardistamissüsteem ning parandada valdkondade vahelist koostööd, sh võrgustikutööd. Organisatsioonid leiavad, et KOVide poolt peaks olema rohkem teenuseid ja abi perekonna toimetuleku parandamiseks. Näiteks tuleks tõsta toimetulekupiiri väga madala sissetulekuga vanemate laste toetamiseks ning siduda edaspidi selle summa suurenemine elukalliduse tõusuga. Vanemate toimetulekut toetaks vanematele kodulähedaste töökohtade loomine.

Ühe vanemaga peres kasvavate laste toetuseks tuleks luua toimiv süsteem, mis aitab märgata nende laste abivajadust ja pakkuda vastavat tuge. Lisaks rahalistele toetusmeetmete kaasajastamisele tuleks vanematele pakkuda tuge nõustamisteenuste (sh lepitus, teraapia ja ka tasuta õigusabi) kättesaadavuse laiendamise näol. Elatisega seonduvalt tuleks loobuda elatise automaatselt vähendamisest poole peretoetuste summa võrra, samuti parandada elatise sissenõudmise ning lapse ja vanema suhtluskorra tagamise tõhusust.

Vägivaldsest perest ja vägivalda kogevatele laste heaks tuleks organisatsioonide esindajate arvates muuta KOV sekkumine kiiremaks ja resoluutsemaks, kuna vägivaldses keskkonnas elavaid lapsi on vaja kaitsta ka äärmuslikel juhtudel nende eraldamisega perest, sh arvestades laste endi seisukohtadega ja tegelike huvidega. Vägivallaohvrite toetamiseks oleks vaja muuta vägivaldsest suhtest lahkumine majanduslikult võimalikuks, näiteks pakkudes iseseisva elu alustamiseks rahalist toetust või eluruumi. Selleks, et teenused jõuaksid ohvriteni oleks vaja ohvriabisüsteemi ja teenuseid tervikuna laiemalt kommunikeerida (sh vene keeles, lapsesõbralikus või lihtsustatud versioonis). Samuti toodi välja, et rohkem on vajalik panustada ennetustegevusele ja edendada positiivseid, vägivallatuid ning lapsi kaasavaid kasvatusmeetodeid.

Vaimse tervise või sõltuvushäiretega vanemate lastele toe pakkumiseks on oluline varajane märkamine lasteaias, meditsiinis, kogukonnas ja haridusasutuses ning valdkonnaülene ministeeriumide vaheline koostöö. Kaasatud organisatsioonid teevad ettepaneku, et perele võiks rahaliste toetuste asemel pakkuda rohkem lastele suunatud teenuseid.

4. ABIVAJAVATE LASTE SIHTGRUPID

Lähtudes komisjoni soovitustest, Eesti laste olukorrast ja kaasatud osapoolte tagasisidest, on lastegarantii tegevuskava sihtgrupid järgmised:

1. erivajadusega, sh puudega lapsed;
2. ühe vanemaga kasvavad lapsed;
3. vaimse tervise probleemidega lapsed;
4. asendushooldusel viibivad lapsed;
5. vägivaldsest perest ja vägivalda kogevad lapsed.

Sihtgruppide ülesed tähelepanekud

Kaasatud osapoolte tagasisidest, Eesti olukorda kirjeldavast statistikast ja eelnevalt viidatud uuringutest selgub, et Eestis on lastel ebavõrdsed tingimused teenustele ligipääsuks sõltuvalt piirkonnast. Seetõttu on sihtgruppide üleselt vajalik toetavate meetmete rakendamisel arvestada lapse elamiskoha ja emakeelega, sh võivad lapsed kuuluda mitmesse erinevasse

sihtgruppi vajades igakülgset täiendavat tuge. Lastegarantii sihtgruppidesse kuuluvad lapsed võivad sattuda suurema tõenäosusega ka laste või täiskasvanute poolt kiusamise ohvriks.

Lapse elukoht mõjutab vaesusriski või sotsiaalset tõrjutus ohtu sattumist. Riigikontroll rõhutab 2020. aasta novembris avaldatud aastaaruandes, et kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa, kus esmatähtsate teenuste kestlik pakkumine on küsimärgi all⁷⁶. Regionaalsed erinevused tulevad välja ka vaesusnäitajate statistilistes andmetes ja see on olnud aastakümneid Eestis suureks probleemiks⁷⁷.

Piirkonnasisene ebavõrdsus. Lastegarantii sihtgruppidele meetmete määramisel peaks arvestama sellega, et tulenevalt haldusreformist võivad KOVide territooriumid olla Eesti mõttes suured ja ka transpordiühendusega ebaühtlaselt kaetud ning kuna KOVidel on nõue tagada elukohajärgne kool, võib see lapse elukohast olla liiga kaugel. Lastegarantii sihtgruppide ühiseks näitajaks on vanema(te) vähene tugi (materiaalne, ajaline, teadmiste ja oskuste-põhine), mistõttu peavad lapsed saama tihtipeale ise hakkama. Iga sihtgrupi jaoks on teenuste ja tugiteenuste kättesaadavusel märkimisväärne tähtsus selle kodulähedus.

Infovahetus sotsiaal-, haridus-, tervishoiu- ja õiguskaitsevaldkondade vahel on puudulik ning osapoolte rollid ja vastutus ebaselged. Lapse abivajaduse hindamine ja abi osutamine on killustunud eri valdkondade ja asutuste vahel, osapoolte rollid on ebaselged ning puudub terviklik ülevaade perele vajalikust toest. Seetõttu on abi saamine sageli keeruline ja aeganõudev ega toeta probleemide ennetamist.

Eestis jääb **puudu vanemaharidusest ja üldisest vanemliku toimetuleku toetamisest** eri vanuses laste vanemate puhul, et ennetada lapse heaolu ja arengut ohustavaid riske. Lapsevanema kesised vanemlikud oskused seavad ohtu lapse toimetuleku ja vajaliku abi kättesaadavuse. Täiskasvanud pereliikmete toimetulek on otseselt seotud lapse vaesusriski ja sotsiaalse tõrjumise ohvriks sattumisel.

4.1. Erivajadusega ja puudega lapsed

Sihtgrupi suurus: Eestis on 2020. aasta seisuga 36 500 abivajavat last ehk 14% kõigist lastest vajavad sotsiaal-, haridus- ja/või tervishoiuvaldkonnast suuremal või vähemal määral lisatuge. Puudega laste arv oli Eestis 2020. aasta lõpu seisuga 10 125 (3,9% lastest), paar aastat varem oli puudega lapsi 12 949 (5,1% lastest) ehk puudega laste arv ja osakaal on veidi langenud. Puude raskus astme järgi on jaotus olnud aastaid sarnases proportsioonis: keskmise raskusastmega 3660, raske 5796 ja sügava puude astmega 669 last⁷⁸.

Peamised väljakutsed:

- Statistika kohaselt on erivajadusega ja puudega laste leibkonnad üks suuremaid vaesusega ohustatud gruppe.

⁷⁶Riigikontroll rõhutab oma 2020 novembris avaldatud aastaaruandes parlamendile „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“, et kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa. Loe lähemalt: <https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Riigikontrolliaastaaruanneparlamendile/tabid/110/lang%20uag/et-EE/Default.aspx>

⁷⁷Lauristin, M. (2021) Taasiseseisvunud Eesti kolm aastakümnet inimarengu luubi all. Ülevaade Eesti inimarengu aruannete sisust 1995–2020. Eesti Koostöö Kogu. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2021/03/EIA25_tervik_kogumik.pdf ja Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019). Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

⁷⁸Sotsiaalkindlustusamet (2020)

- Erivajadusega või puudega lapse vanema(te)l võib olla ebastabiilne sissetulek: rohkem kui 30% puudega last hooldavatest vanematest ei käi tööl ja ligi pooltel nimetatutel on põhjuseks puudega lapse eest hoolitsemine.
- Lapsel võib olla takistatud hariduses osalemine temale vajaliku lisatõe puudumise tõttu nii alushariduses, kui ka üldhariduses, kuna tavapärased Eesti keskmist õpilast arvestavad õppemeetodid ei pruugi sobida erivajadusega õpilasele.
- Lapse abivajaduse ja olukorra mõistmist takistavad spetsialistide või lapsevanemate teadmatus või ühiskonnaliikmete vähene teadlikkus ja hirm.
- Lapse abivajadusest tingitud toe saamiseks peab lapsevanem tegema mitmeid taotluseid nii sotsiaal-, haridus- kui tervishoiuvaldkonnas ega pruugi abini õigeaegselt jõuda, sest info on killustunud eri valdkondade vahel.

4.1. Ühe vanemaga leibkonnas kasvavad lapsed

Sihtgrupi suurus: Eurostati andmetel elas üksikvanema leibkonnas 2020. aastal 14,7% Eesti lastest.

Peamised väljakutsed:

- Kui sissetuleku teenijaid on peres vähem kui ülalpeetavaid, võibki olla majanduslikult keeruline toime tulla. Seetõttu jääb lapsele vähem võimalusi osalemiseks hariduses, huvihariduses ning spordi- ja kultuurielus.
- Toetusmeetmed üksi last kasvatavatele vanematele on väga erineva suuruse ja aluspõhimõtetega, ega aita praegusel kujul vaesuse vähenemisele kaasa.
- Elatiskohustuse mittetäitmine lapse teise vanema poolt seab üksi last kasvatava vanema raskemasse olukorda.
- Üksikvanemale langeb suur koormus laste kasvatamisel, mille tõttu võib lapse abivajadus jääda märkamata ja laps(ed) saada vähem igapäevast tuge.
- Üksikvanematele on puudu tasuta nõustamisteenustest (sh lepitus, teraapia, õigusabi).
- Laste perest eraldamise statistika kohaselt moodustavad üksikvanemad ligi kolmveerandi vanematest, kelle vanemlikke õigusi piiratakse või need ära võetakse⁷⁹.

4.2. Asendushooldusel viibivad lapsed

Sihtgrupi suurus: 2020. aasta lõpu seisuga oli asutusepõhisel asendushooldusteenusel asendus- ja perekodudes 800 last (745 vanuses 0-17-aastat, neist alla 3-aastaseid 18), neist raske ja sügava puudega oli 254 ehk 32% asutustes kasvavatest lastest. Perepõhisel asendushooldusel on 65% asendushooldusel lastest: hooldusperedes 145 last (138 vanuses 0-17) ja eestkosteperedes 1332 (1216 vanuses 0-17-aastat)⁸⁰.

⁷⁹Arenguseire Keskus (2021). Laste heaolu tulevik, 31.01. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://arenguseire.ee/pikksilm/laste-heaolu-tulevik/>

⁸⁰Ibid 19

Peamised väljakutsed:

- Asendushoolduse pakkumine laste vajadustele vastavalt, sh ei ole piisavalt asjakohast traumaatilist kogemust leevendavate sekkumiste rakendamist ja lapse arengut paremini toetava perepõhise hoolduse pakkumist.
- Asutusepõhiste teenuste asendamine perepõhise toega on takistatud, sest pole piisavalt peresid, kes oleks valmis erinevate vajadustega lapsi ajutiselt või pikemalt kasvatada võtma.
- Väikelaste asutusepõhine hooldus on küll vähenenud, kuid 2,3% asutusepõhisel asendushooldusel viibivatest lastest oli 2020. aasta lõpus vanuses 0-2 eluaastat (18 last). Oluline on lõpetada väikelaste asutusse paigutamine.
- Lapse täisealiseks saades ja abivajaduse jätkudes ei ole tagatud sujuv üleminek sotsiaalkaitsesüsteemi.
- Järelhooldusteenuse pakkumine on KOVide põhiselt ebaühtlase tasemega.

4.3. Vägivaldsest perest ja vägivalda kogevad lapsed

Sihtgrupi suurus: ülevaatlikud andmed laste arvu ja osakaalu kohta kõikidest Eesti lastest puuduvad. Sihtgrupi suurust on võimalik kirjeldada Statistikaameti suhteuringuga „Turvalised suhted pereringis, tööl ja väljaspool“, mille andmed avaldatakse 2023. aasta esimeses pooles. Sihtgrupi suurust kirjeldavad veel näiteks lastevastase vägivalda kriminaalasjade arvud, perevägivalda juhtumitega seotud laste arvud.

Peamised väljakutsed:

- Laste professionaalne toetamine jääb abivajaduse hilise märkamise, teatamise kui ka spetsialistide (sh lastekaitsetöötajate) puuduse taha.
- Lastekaitsetöötajate ja teiste lastega töötavate spetsialistide teadlikkus (pere)vägivalda mõjust lapse heaolule ja arengule on ebaühtlane, eriti alahinnatakse süsteemse, sh vaimse perevägivalda kahjulikku mõju lapsele.
- Märkimisväärne hulk täiskasvanud elanikkonnast (42%) peab laste kehalist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks kasvatusvahendiks. Kuigi kasvatusvägivalda tegelik kasutamine on sellest madalam, soodustavad vägivalda normaliseerivad hoiakud seda, et vägivalda all kannatavaid lapsi ei osata kogukonnas märgata või ei peeta vajalikuks või sobivaks sellest teada anda.
- Laste vastu suunatud seksuaalkuriteod on väga tihti varjatud ja seetõttu ka raskemini avastatavad, kuna 90% neist paneb toime lapsele lähedane isik. Seksuaalvägivalda kogevad rohkem niigi nõrgema sotsiaalse taustaga lapsed, kelle vastu on varem kodus tarvitatud muud liiki vägivalda, kelle vanemate suhted on vägivaldsed või kelle vanemad tunnevad vähe huvi lapse käekäigu vastu.

4.4. Vaimse tervise probleemidega lapsed

Sihtgrupi suurus: Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise⁸¹ (HBSC) uuringu kohaselt on 2017/2018. õppeaastal kogunud depressiivset episoodi iga kolmas 11–15-aastane, iga viies 13–15 aastane on aasta jooksul mõelnud enesetapule.

Ühel või teisel kujul on kõik lastegarantii sihtgruppide lapsed vaimse tervise mõttes haavatavas olukorras⁸² ja vaimse tervise probleemide süvenemisel muutub teenustel osalemine raskemaks.

Peamised väljakutsed:

- Vaimse tervise probleemid on olnud ühiskonnas stigmatiseeritud ja seetõttu on laste vaimse tervise probleeme alahinnatud (näiteks vaimse tervise raskuste tõttu koolist puudumine võrdlusena füüsilise haigusega).
- Vaimse tervise probleemidega lastele ei ole tagatud õigeaegselt spetsialisti tugi, sh kättesaadavus on piirkonniti varieeruv.
- TAI andmetel töötas 2019. aastal Eestis 24 laste ja noorukite psühhiaatrit, kuid vajadus on tunduvalt suurem. Muuhulgas on puudus kliinilistest psühholoogidest, koolipsühholoogidest, vaimse tervise õdedest.

5. TEAVITUSTÖÖ JA TEADLIKKUSE TÕSTMINE

Lastegarantii teavitustöö põhimõtte kohaselt on oluline, et abivajavad lapsed ja nende perekonnad oleksid teadlikud oma õigustest põhiteenustele, ja et nad oskaksid neid vajadusel küsida. Teavitusemeetmed on lastegarantii tõhususe oluliseks elemendiks ning teavitamise all mõistetakse lisaks piisava, õigeaegse ja sihipärase teabe pakkumisele ka otsesest teavitustööd sihtgruppidele, et jõuda kõige haavatavamates olukordades olevate isikute ja kogukondadeni.

Lastele sihitatud teavitustöö puhul on oluline, et lapsed teaksid oma õiguseid, sh õigust põhiteenustele saada. Vajalik on tõsta ka üldist teadlikkust lastegarantii eesmärgist, sh laste vaesusest, sotsiaalsest tõrjutusest ja meetmetest olukorra parandamiseks.

Lapse õiguste ja lastegarantii tutvustamisel tuleb kaasata lapsi ja noori ning luua nende osalusel erinevaid formaate, et sihtgruppideni jõuda. Näiteks külalistunnid, sotsiaalmeedia kampaaniad, mängud, abistavate dokumentide loomine koolidesse, noorsootöö asutustesse ja spetsialistidele selgitamiseks lastegarantiid.

Seega peab teavitustöö toimuma iga toetava tegevuse siseselt, et jõuda vajaliku sihtgrupini ning edendada teadlikkust meetmete kättesaadavuse ja vajalikkuse osas.

Laste ja perede heaolu korraldamisel on Sotsiaalkindlustusameti ülesandeks riikliku lastekaitsepoliitika elluviimine, riiklike strateegiate rakendamine ning valdkondadeülese lastekaitsealase koostöö ja ennetuse koordineerimine. Lastekaitsealase koostöö ja ennetuse koordineerimise kaudu pakub Sotsiaalkindlustusamet kohalikele omavalitsustele strateegilist nõustamist laste ja perede heaolu kajastamiseks kohalike omavalitsuste arengukavades ning ennetustegevuste planeerimiseks. Selleks on kohalikul omavalitsusel analüüsi töövahendina võimalik kasutada tervise- ja heoluprofiili, mille koostamine annab valdkondade ülese ülevaate konkreetse omavalitsuse kohta, sh ülevaate laste ja perede heolust ning seda mõjutavatest teguritest. Analüüsi põhjal saab kohalik omavalitsus planeerida tegevusi laste ja

⁸¹Oja L, Piksööt J, Aasvee K, jt. (2019). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. Arvutivõrgus kättesaadav: https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/158107216065_Eesti_kooliõpilaste_tervisekaitumine_2017_2018_uuringu_raport.pdf

⁸²Ibid 15

perede toimetuleku ning heaolu suurendamiseks ja riskide ennetamiseks. Igasuguse ennetustegevuse elluviimiseks rakendatavad meetmed peaksid mh toetama riiklikke ja/või rahvusvahelistes strateegiates välja toodud eesmärke. Seega muutub siseriiklik lastegarantii tegevuskava oluliseks strateegiliseks aluseks ka KOVide jaoks.

6. SIDUSRÜHMADE KAASAMINE

Lastegarantii tegevuskava koostamisse kaasati Haridus- ja Teadusministeerium, Kultuuriministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, kohalikud omavalitsused, laste ja perede huvikaitse organisatsioonid, lapsed ja noored, et selgitada välja nende arvamus lastegarantii Eesti sihtgruppidest ja neile omastest takistustest, mis on tekkinud vajalike teenuste kättesaadavusel ning ettepanekud olukorra parandamiseks.

Lastegarantii riikliku tegevuskava erinevatesse etappidesse (ettevalmistus, rakendamine, monitoorimine ja hindamine) on planeeritud kaasata erinevad osapooled (tabel 1).

	Ministeeriumid ja valitsemisalas tegutsevad valitsusasutused	Kohalikud omavalitsused	Haridus-asutused	Laste ja perede huvikaitse-organisatsioonid, kolmas sektor	Lapsed ja noored, Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud
Ettevalmistus	X	X		X	X
Rakendamine	X	X	X	X	X
Monitoorimine	X	X	X	X	X
Hindamine	X	X	X	X	X

7. KVANTITATIIVSED JA KVALITATIIVSED EESMÄRGID

Euroopa Komisjoni Sotsiaalse Kaitse Komitee näitajate alltöörühma (Indicators Sub-Group) ülesandeks on lastegarantii hindamise raamistiku väljatöötamine. Kokku on lepitud ELi tasandi näitajate esialgses loetelus, kuid töö indikaatoritega jätkub ka aastal 2022. Heakskiidetud näitajad on loetletud hindamisraamistiku esialgses versioonis “*Initial Version of the Monitoring Framework for the European Child Guarantee*” (veebruar 2022 seisuga).

Eesti arvestab mõõdikute süsteemi loomisel komisjoni hindamisraamistikku ning lähtub kitsamalt siseriiklike kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete eesmärkide seadmisel lastegarantii tegevuskavas määratletud abivajavate laste sihtrühmadest (peatükk 4) ning planeeritavatest meetmetest (peatükk 8). Peatükk 8 kirjeldab iga meetme all kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed eesmärgid koos algtaseme ja sihttasemetega. Iga mõõdik on seotud konkreetse meetme ja sihtrühmaga.

Peatükis 8 kirjeldatud mõõdikud ühtivad käesoleval hetkel Eesti laste heaoluga seotud riiklike programmide ja arengukavade eesmärkide ja sihttasemetega. Need ei ole tingimata lõplikud lastegarantii mõõdikud tegevuskava monitoorimisel, sest oluline on, et valdkondlike arengukavade mõõdikud oleksid kooskõlas lastegarantii tegevuskava mõõdikutega vältimaks segadust ja olemasolevate sarnaste mõõdikute liigset kasutamist. Näiteks uuendatakse 2022. a heaolu arengukava 2023-2030, mille käigus vaadatakse üle ja valitakse sobivad mõõdikud olukorra hindamiseks, mistõttu peab eeldatavasti ka lastegarantiiis seatud mõõdikud (täpsemalt peatükk 8) vajadusel uuendama. Kuigi EL-i tasandi näitajate esialgne loetelu on kokku lepitud,

siis jätkub komisjoni tasandil töö mõõdikutega ka 2022. aastal. Seetõttu on mh valdkondadeülese töörühma ülesandeks vaadata üle tegevuskavas väljatoodud mõõdikud ning põhinedes komisjoni lõplikul mõõdikute loetelul ja siseriiklikel mõõdikutel panna paika ühtne ja tegevuskava täitmist monitooriv hindamisraamistik.

8. MEETMED LASTEGARANTII RAKENDAMISEL

Vanemahariduse ja vanemlust toetavate teenuste pakkumine ja arendamine

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene meede

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2022	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025
Lapsevanemad, kes tunnevad, et vajaksid nõu ja abi, ent ei tea, kuhu või kelle poole pöörduda või ei söanda kellegi poole pöörduda <i>Allikas: Laste õiguste ja vanemluse uuring, Praxis</i>	53 % (2018.a)	langeb	langeb	langeb	langeb
Laste kehalise karistamise aktsepteerimine vanemate poolt <i>Allikas: Laste õiguste ja vanemluse uuring, Praxis</i>	42 % (2018.a)	langeb	langeb	langeb	langeb

Planeeritavad tegevused perioodil 2022-2030, et tagada lapsevanematele, kes vajavad lapse kasvatamisel nõu ja abi, õigel ajal vajalikku tuge vanemluskoolituste või muude vanemlust toetavate meetmete näol:

- Perelepitusseadusega reguleeritakse riiklik perelepitusteenuse ja lepitusteenuse korraldamise alused, mis on planeeritud jõustuma 1. septembril 2022. aastal.
- Noortele ja lapsevanematele suunatud paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavate programmide arendamine ning üle-eestilise kättesaadavuse parandamine.
- Tegevusmudeli arendamine lapseootel ja lapse saanud pere vajaduste hindamiseks ja suurema abivajadusega perede paremaks toetamiseks ämmaemanda korduvate sünnitusjärgsete koduvisiitide kaudu.
- Kogukondlike ennetus- ja peretöökeskuste loomise toetamine kohalikul tasandil, lõimitud tervishoiu- ja sotsiaalteenuste pakkumiseks, arvestades pere vajadust toe järele lapse sünni eelsel ja järgsel ajal.

Perede majanduslikku toimetulekut ning töö ja pereelu ühitamist toetav sotsiaalkaitsesüsteem

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2022	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025
Peretoetuste ja vanemahüvitise mõju 0–17-aastaste laste absoluutse vaesuse vähendamisele, % ⁸³ <i>Allikas: Statistikaamet, Eesti Sotsiaaluuring</i>	64% (2019.a)	väheneb	väheneb	väheneb	väheneb
Ühe täiskasvanu ja lapse/lastega perede suhtelise vaesuse määr, % <i>Allikas: Statistikaamet, Eesti Sotsiaaluuring</i>	37,5% (2020. aastal)	väheneb	väheneb	väheneb	väheneb
Ühe täiskasvanu ja lapse/lastega perede absoluutse vaesuse määr, % <i>Allikas: Statistikaamet, Eesti Sotsiaaluuring</i>	6,4% (2020. aastal)	väheneb	väheneb	väheneb	väheneb

Planeeritavad tegevused perioodil 2022–2030, et tagada õigeaegne ja seadustega kooskõlas hüvitiste ja toetuste väljamaksmine, sh vajalike teenuste arendamine, lastele ja peredele säilitamiseks või parandamiseks nende elukvaliteeti:

- Väikelaste vanemate haigus- ja hooldushüvitise maksmise tingimuste parandamine vanemapuhkuselt tööle naasmise järgselt.
- Ühe vanemaga perede toetusmeetmete paketi ajakohastamine ja ühtlustamine (toitjakaotustoetus, üksikvanema toetus, elatisabi), et kindlustada üksikvanemaga perede parem majanduslik toimetulek ja vähendada laste vaesusesse sattumise riski.
- Võlanõustamise arendamine, sh teenuse pakkumise laiendamine üle Eesti ning valdkondadeülese võlgade tekkimise ennetamise ja leevendamise tegevuskava koostamine.
- Vaesuse vähendamiseks ja inimeste iseseisva toimetuleku parandamiseks toetuste ja teenuste arendamine.

Vaimse tervise probleemidega laste toetamine

Sihtgrupp: vaimse tervise probleemidega lapsed

Esialgsel hinnangul peaksid meetme eesmärgid tõstma esmatasandil pakutavate vaimse tervise teenuste mahtu ja parandama kättesaadavust kogukondlikul tasandil. Täpsem eesmärk ja indikaatorid luuakse peale lapse vaimse tervise uuringu läbiviimist (vt peatükk 4.5 ja 11).

Toetavad planeeritud tegevused kogu elanikkonnale, mis toetavad esialgse eesmärgi saavutamist:

- 2022. aasta alguses loodi Sotsiaalministeeriumis vaimse tervise osakond⁸⁴.

⁸³Mõõdik näitab osakaalu, mille võrra on 0–17-aastaste laste absoluutse vaesuse määr väiksem siireteta (peretoetused ja vanemahüvitis) absoluutse vaesuse määrast.

⁸⁴Vaata täpsemalt: <https://www.err.ee/1608452489/signe-riisalo-elanikkonna-vaimne-tervis-vajab-susteemset-lahenemist>

- 2022. a veebruaris avanesid taotlusvoorud kahele toetusmeetmele, mis võimaldavad kohalikel omavalitsustel ja esmatasandi tervisekeskustel saada riigilt 2022. aastal rahalist tuge piirkonna elanikele psühholoogilise abi ja vaimset tervist toetavate teenuste pakkumisel⁸⁵.
- Koostamisel on vaimse tervise tegevuskava.
- Spetsialistide nappuse leevendamiseks rahastatakse suuremas mahus nii kliiniliste psühholoogide kui psühholoog-nõustajate ehk nn kogukonnapsühholoogide kutseastat nende poolt pakutavate teenuste kättesaadavuse parandamiseks.
- Jätkatakse üleriigilise vaimse tervise abiliini ja veebinõustamise⁸⁶ tegevustega ning jätkub ka hingehoiuteenuse osutamine hoolekandeesutustes ja laste vaimse tervise keskustes pakutavate teenuste kvaliteedi arendamine.
- SA Eesti Puuetega Inimeste Fondi⁸⁷ kaudu toetatakse psüühikahäiretega inimestele ja nende lähedastele tugigruppide loomist ja kriisikaardi koostamise nõustamist.

Abivajavatele lastele tõhusa ja eesmärgipärase abi tagamine valdkondadeüleles koostöös

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene meede

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2022	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025
Hädaohus ja väärkoheldud lastega seotud pöördumiste arv <i>Allikas: Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister</i>	569 (2020.a)	väheneb	väheneb	väheneb	väheneb
Perest eraldatud laste osakaal 0–17-aastastest lastest <i>Allikas: Sotsiaalministeerium, Statistikaamet</i>	0,11% (2020.a)	langeb	langeb	langeb	langeb

Planeeritavad tegevused perioodil 2022-2030, et arendada välja hästi toimiv lastekaitstesüsteem laste väärkohtlemise ennetamiseks ning tagada kiired ja tulemuslikud tugimeetmed abivajavatele lastele ja peredele:

- Sotsiaal-, haridus- ja tervishoiuteenuste integreeritud mudeli väljatöötamine korrastades sealjuures nii KOVi kui riigi tasandi teenuste pakkumist.
- Lastekaitstesüsteemi uuendamine, et tagada abivajaduse kiirem märkamine ja tõhusam abi, sh:
  - valdkondadeülese juhtumikorralduse välja töötamine, mille käigus pööratakse rõhku ühtsetele tööprotsessidele, hindamisinstrumentide kasutamisele ja toimingute dokumenteerimisele;
  - tervikliku ja süsteemse IT-lahenduse loomine, mis parandab andmevahetust, võimaldab lapse abivajadust paremini märgata ja toetab lapse abivajadusest

⁸⁵Vaata täpsemalt: <https://www.sm.ee/et/psuhholoogi-palgatoetus-ja-vaimse-tervise-teenusetootus>

⁸⁶Vaata täpsemalt: <https://www.palunabi.ee/vaimne-tervis>

⁸⁷Vaata täpsemalt: <http://www.epifond.ee/>

lähtuvate kvaliteetsete otsuste tegemist ning lastekaitsetöötajate ja võrgustikuliikmete juhtumikorraldust;

- juhendite jm hindamisvahenditega tõenduspõhise tööriistapaketi loomine.
- Lastekaitsetöötajate baashariduse ja riikliku täiendkoolituse uuendamine.

Õpivõimalused ja hariduse korraldus

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene meede

Mõõdik	Viimane tegelik tase (2020)	2021	2022	2023	2024	2025	2035
3-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal, kes on käinud koolieelses lasteasutuses <i>Allikas: EHS</i>	91,6%	92%	92%	92%	92,5 %	92,5 %	95%
Põhikoolist väljalangejate määr stacionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%): kokku/ poisid/ tüdrukud <i>Allikas: EHS</i>	0,2/ 0,3/ 0,1	0,25/ 0,3/ 0,2	Hoida taset	Hoida taset	Hoida taset	Hoida taset	Hoida taset
Õppetöölt väljalangejate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%) <i>Allikas: EHS</i>	9,4	8,9	<11	<11	<11	<11	<11

Meetme tegevused on suunatud õppeasutuste võrgu arendamiseks ja taristu tagamiseks, et haridus oleks kättesaadav eri sihtrühmadele ja õppekeskkond toetaks nüüdisaegset õpikäsitust. Samuti tagatakse meetme raames paindlikud õpivõimalused erinevatel haridusastmetel, kvaliteetse hariduse kättesaadavus ja toetatud õpe, et vähendada õppest väljalangemist ja katkestamist ning rakendada maksimaalselt iga inimese potentsiaali.

Eesmärgi saavutamiseks toimuvad 2022-2025 aastal järgmised tegevused:

- Haridusvõrgu korrastamine ja arendamine, mis toetab põhikooli ja gümnaasiumi lahutamist, riigigümnaasiumide loomist, haridustaristu optimeerimist, õppekeskkonna nüüdisajastamist, kaasava hariduse põhimõtete rakendamist, hariduse kättesaadavuse parandamist ja haridusasutuste vahelise koostöö suurendamist. Lisaks korrastatakse tuge vajavate õpilaste koolide võrk, parandatakse õppetingimusi ja teenuste kättesaadavust. Kohalikud omavalitsused ja erakoolide pidajad saavad toetust väikelahenduste loomiseks, et tuge vajavaid lapsi oleks võimalik kaasata tavakooli.
- Ligipääsu tagamiseks üldharidusele antakse haridustoetust munitsipaal- ja erakoolide pidajatele, tagatakse vajalikud õppekohad riigi koolides ning toetatakse IBO õppekavade rakendamist ja Euroopa Kooli arengut. Tasuta koolitoit on tagatud riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös.
- Ligipääsu tagamiseks kutseõppele toimub kutseõppe koolitusmahtude kavandamine, õppekohtade tagamine ja õpilaste toimetulekut toetavate meetmete pakkumine.

Noortevaldkond

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene meede

Mõõdik	Viimane tegelik tase (2019)	2021	2022	2023	2024	2025	2035
Kohalike omavalitsuste osakaal (%), kus noorsootöö teenused on vähemalt „edasijõudnu“ tasemel <i>Allikas: EHIS</i>	50	53,2	54,8	56,4	58	60	

Haridus- ja noorteprogrammi 2022-2025 tegevuste raames toetatakse noorsootöö (sh huvihariduse) kättesaadavuse ja kvaliteedi arendamist, jätkatakse noorte huvihariduse ja –tegevuse mitmekesistamise ja kättesaadavuse toetamist. Tegevuse eesmärk on, et kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele (vanuses 7-26) võimalused mitmekülgeks arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks.

Eesmärgi saavutamiseks toimuvad 2022-2025 aastal järgmised tegevused:

- Noorte huvihariduse ja -tegevuse toetusskeemi rakendamine, mille tulemusel on kvaliteetne ja mitmekesine huviharidus ja huvitegevus noortele paremini kättesaadav.
- Toetusinstrumentide rakendamine noorsootöö kättesaadavuse tagamiseks avatud noorsootöös, huvihariduses, huvitegevuses ja noortelaagrites, mille tulemusel on noorsootöö Eestis regionaalselt ühtlaselt kättesaadav.
- Noortefoteenuse arendamine ja noortefo vahendamine noortele, mille tulemusel on noored teadlikud oma võimalustest ja valikutest oma elu paremaks korraldamiseks.

Riski oludes noorte toetamine

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene meede

Haridus- ja noorteprogrammi 2022-2025 tegevuste raames tagatakse kõikidele noortele võrdsed võimalused oma elukvaliteedi parandamiseks ja soodustatakse riskirühmade (sh NEET-staatuses noorte) sotsiaalset kaasatust ning vähendatakse noorte eemale- ja üksi jäämise riski. Toetatakse noorte üleminekuid tööellu ja iseseisvumisel, arendatakse tugisüsteeme noorte eemalejäämise ning õpingutest ja tööturult eemale jäänud noorte toetamiseks. Tegevuse eesmärk on noortele võrdsete võimaluste pakkumine, mis tagab noorele võimalused noorsootöös ning selle tulemusel ka ühiskonnas osalemiseks, olenemata pere ja noore majanduslikust sissetulekust, elukohast, erivajadusest, usaldusest või muudest sotsiaalsetest ja demograafilistest tingimustest. Riski oludes noorte toetamiseks välja toodud tegevuste elluviimise täitmist jälgitakse vastavalt noortegarantii tegevuskavale.

Õpetajate järelkasv ja areng, õpikäsitus ja -keskkonnad

Sihtgrupp: sihtgruppide ülene meede

Väljatoodud meetmesse on koondatud tegevused nüüdisaegse õpikäsituse põhimõtete rakendamiseks kõigil haridustasemetel ja -liikides, et õppeprotsess ja õppesisu toetaksid ennastjuhtiva õppija arengut, õpe võimestaks nii õppijat kui ka õpetajat ja kutseõpetajat. Meetme raames toetatakse mh ühise kultuuri- ja väärtusruumi kujunemist, tagatakse kvaliteetne eestikeelne ja eesti keele õpe ning soodustatakse võõrkeelte õppimist ning tagatakse kvalifitseeritud õpetajate ja tugispetsialistide järelkasvaks paindlikud võimalused ametisse asumiseks, tugi algajatele ning professionaalse arengu võimalused kogu karjääri vältel.

Mõõdik	Viimane tegelik tase	2021	2022	2023	2024	2025	2035
Õpilaste osakaal, keda ei ole viimase kahe nädala jooksul korduvalt kiusatud (%)							
4.klass	67,8	66,0	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab
8.klass	74,2	79,3	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab
11.klass	89,1	92,4	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab
Kutseõppeasutuste õppijad	-	92,4	-	-	-	kasvab	-
	(2020. aasta andmed)						
Alushariduse õpetajate osakaal, kes nõustuvad, et lasteaed ja erinevad lasteaiavälised spetsialistid, sh arstid, tugi- ja lastekaitse spetsialistid ning politsei jt, teevad erivajadusega laste toetamisel head koostööd	59,2	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab
<i>Allikas: Rahulolu uuring</i>							
Üldhariduskoolide õpetajate osakaal, kes leiavad, et kool ja erinevad koolivälised spetsialistid sh politseinikud, nõustajad, arstid, psühholoogid, noorsootöötajad jt teevad hariduslike erivajadusega laste toetamisel head koostööd	65,3	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab	kasvab
<i>Allikas: Rahulolu uuring</i>							
Eesti laste ja noorte osalemine kultuuris	algtase selgitatakse 2023 uuringuga						2030 kasvab
<i>Allikas: Kultuuriministeeriumi uuring</i>							

Õppekava ja koolikorralduse arendustegevused:

- Üldhariduse riiklike õppekavade arendamine ja toetamine (sh. õppevara). Hariduse kvaliteet tagatakse riikliku õppekava ajakohastamise 2021-2022 ning edaspidise arendamise kaudu. Näiteks täiendati sotsiaalainete valdkonna õpitulemuste loetelu infokriitilisele mõtlemise arengule ning mitmekultuurilisuse ja kodanikuaktiivsuse väärtustamisele suunatud õpitulemustega. Õpitulemuste sõnastamisel on võetud arvesse ka vajadus põimida aineõppese nagu probleemide lahendamise, vastutuse võtmine, rahatarkus, seksuaaltervis (tervisekasvatus), LGBT-teemad, rändega seonduv. Senisest enam on tähelepanu pööratud kultuuri sh kultuurilise mitmekesisuse teemadele. Inimeseõpetuse ainekavas on senisest enam tähelepanu pööratud vaimse tervise hoidmisele ja prosotsiaalsete oskuste kujundamisele.
- Hariduse kättesaadavust toetab elektroonilist õppevara koondav e-Koolikott, millele on vaba ja tasuta ligipääs. e-Koolikoti vahendusel on jagatud ka elektroonilised muuseumitunnid. 2022. aastal on üldharidustoetusesse lisandunud summa 923 065 eurot. Toetuse jaotamisel arvestatakse kultuuriasutuste erineva regionaalse kättesaadavusega ja sealt tuleneva kõrgema transpordikuluga, toetades kõrgemalt väljaspool keskusi asuvaid piirkondi⁸⁸.
- Võrdsete võimaluste tagamiseks alus- ja põhihariduses jätkatakse kaasava hariduse põhimõtete rakendamist, sh tagatakse õppenõustamisteenuste kättesaadavus; toetatakse muukeelseid õpilasi eesti keele omandamisel ja nõrgema sotsiaalmajandusliku taustaga piirkondade koole, toetatakse hariduslikku lõimumist.
- Toetatakse vaimselt ja füüsiliselt turvalise ning liikumist soodustava õppekeskkonna ja -korralduse loomist.

Erivajadusega ja puudega laste toetamine

Sihtgrupp: erivajadusega ja puudega lapsed

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2022	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025
Nende puudega laste vanemate või peamiste hooldajate osakaal, kes ütlevad, et pole saanud kasutada üldse või piisavalt sotsiaalteenust või sotsiaalteenuseid, kuid vajaksid neid oma puudega lapse jaoks või vajaksid enam ⁸⁹ <i>Allikas: Puuetega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring.</i>	30% (2017.a)	langeb	langeb	langeb	langeb
Nende lapsevanemate osakaal, kes 6 kuud pärast lapsehoiu ja/või puudega laste tugiteenuse saamise algust on tööturul <i>Allikas: Sotsiaalministeerium</i>	74,65% (2018.a)	jääb samale tasemele või tõuseb	jääb samale tasemele või tõuseb	jääb samale tasemele või tõuseb	jääb samale tasemele või tõuseb

⁸⁸Toetust antakse ühe põhikooli statsionaarses õppes õppiva õpilase kohta keskmiselt 7,61 eurot (keskustes 6,64 eurot, hõreda asustusega piirkondades kuni 13,56 eurot).

⁸⁹Mõõdik näitab nende puudega laste vanemate (peamiste hooldajate) osakaalu, kelle hinnangul on nad viimase aasta jooksul vajanud teatud sotsiaalteenuseid oma puudega lapse jaoks, kuid pole neid saanud üldse või piisaval määral. Indikaator näitab seega katmata vajadust sotsiaalteenuste osas puudega lastele ja nende peredele.

Planeeritavad tegevused perioodil 2022-2030, et tagada lastele kiirema, tulemuslikuma ja terviklikuma abi pakkumine:

- Suure hooldus- ja abivajadusega lastele kombineeritud õendus- ja hoiuteenuse väljatöötamine ning rakendamine, et vähendada perede hoolduskoormust ja toetada toimetulekut. Teenuse väljatöötamist rahastatakse Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) vahenditest.
- Raske ja sügava puudega laste tugiteenuseid korraldavad sotsiaalhoolekande seaduse kohaselt KOVID, kes saavad ülesande täitmiseks riigieelarvest iga-aastaselt toetust tuginedes piirkonnas elavatele raske ja sügava puudega lastele. Kohaliku omavalitsuse üksus saab toetust kasutada raske ja sügava puudega laste lapsehoiu-, tugiisiku-, sotsiaaltranspordi- või muudeks sotsiaalteenusteks, mis aitavad vähendada raske ja sügava puudega lapse perekonna hoolduskoormust või puudest tulenevat lisavajadust. Alates 2023. aastast laiendatakse vahendite kasutamise sihtgruppi, misjärel võib osutada tuge kõikidele suure hooldus- ja abivajadusega laste peredele hoolduskoormuse vähendamiseks ning riiklikult tuvastatud puue ei ole teenuste saamise eelduseks.
- Erivajadusega laste tugisüsteemi reform⁹⁰:
  - Võimaluste loomine lapse abivajaduse võimalikult varajaseks (imiku- ja väikelapseeas) märkamiseks ning vajaliku toe õigeaegseks pakkumiseks kõigis eagruppides, et ennetada abivajaduse süvenemist.
  - Erivajadusega laste hindamise ühendamine erinevates valdkondades, et vähendada dubleerimist ja abi saamisele kuluvat aega.
  - Erivajadusega lapse vanemale arusaadava ja lihtsa tugisüsteemi väljatöötamine, mis automatiseerib andmepäringud ning vähendab taotluste esitamist.
  - Suure hooldus- ja abivajadusega laste hoiuteenuse välja töötamine, mis annab vanemale võimaluse puhata pidevast hoolduskoormusest.

Asendushooldus ja perepõhine asendushooldus

Sihtgrupp: asendushooldusel viibivad lapsed

Mõõdik	Algtase	Sihttase	Sihttase	Sihttase	Sihttase	
		2022	2023	2024	2025	
Mitteinstitutsionaalsele asendushooldusele paigutatud laste osakaal kõigist asendushooldusele paigutatud lastest ⁹¹	65% (2020.a)	68%	69%	70%	70%	
<i>Allikas: Sotsiaalministeerium</i>						

Planeeritavad tegevused perioodil 2022-2030, et tagada asendushooldust vajavatele lastele asutuste asemel peres kasvamise võimalused, asendushoolduselt elluastuvate noorte vajaduspõhise toetamise ning asendus- ja järelhoolduse kõrge kvaliteedi:

⁹⁰Vaata täpsemalt: <https://www.sm.ee/et/erivajadusega-lastetugisusteemi-reform-0>

⁹¹Mõõdik näitab kui suur osakaal asendushooldusel viibivatest lastest on perepõhisel ehk mitteinstitutsionaalsel asendushooldusel (perekonnas hooldamisel ja eestkosteperes), perepõhise asendushooldust loetakse lapse heaolu ja arengut paremini toetavaks kui asutusepõhise institutsionaalsel hooldusel (asenduskoduteenus). Kavandatavatest poliitikamuudatustest lähtuvalt on ette näha indikaatori muutust, kuivõrd asendushooldusvormid alates 2018. aastast muutuvad (tekib juurde perepõhine asendushooldusvorm perekodu, mis kasvab välja peresarnasest asenduskoduteenus).

- Teenuste sisu- ja kvaliteedinõuete täpsustamine, traumapädeva hoolduse arendamine ning teenuste pakkumine ka spetsiifiliste vajadustega lastele nii pere- kui asutusepõhiselt.
- Riiklikult reguleeritud ja rahastatud tugisüsteemi loomine perepõhise asendushoolduse pakkujatele, mis arvestab kõigi perepõhiste asendushoolduse vormidega.
- Sotsiaalministeeriumi ja Justiitsministeeriumi koostöös eestkostet ja lapsendamist puudutavate regulatsioonide kaasajastamine, perepõhise asendushoolduse ettevalmistamisel ja toetamisel ühetaolise last ja peret toetava lähenemise tagamine.
- Selgemate nõuete kehtestamine järelhoolduse planeerimisel ja pakkumisel, et tagada asendushoolduselt lahkuvate noorte tõhusam toetamine, sh KOVidele ja võrgustikule kehtestada selgemad nõuded järelhoolduse planeerimisele ja pakkumisele ning tagada vajaliku ettevalmistuse tagamine töötamaks sihtgrupiga.

Väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini

Sihtgrupp: vägivaldsest perest ja vägivalda kogevad lapsed

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2022	Sihttas e 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025
Hädaohus ja väärkoheldud lastega seotud pöördumiste arv <i>Allikas: Sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregister</i>	569 (2020.a)	väheneb	väheneb	väheneb	väheneb
Perest eraldatud laste osakaal 0–17-aastasest lastest <i>Allikas: Sotsiaalministeerium, Statistikaamet</i>	0,11% (2020.a)	langeb	langeb	langeb	langeb

Planeeritavad tegevused väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomiseks abivajaduse märkamisest abini perioodil 2022-2030

- Vägivalda kogenud lastele lapsesõbraliku ja lapse õigusi ning huve arvestava menetluse ja abistamise tagamine, sealhulgas soodustades eri asutuste koostööd ja andmevahetust (sh lastemaja mudeli laiendamise).
- Väärkohtlemise tuvastamise juhendite loomine ning abivajavast lapsest teatamise lihtsustamine nii õigusaktide kui valdkonnapõhiste juhendite täpsustamise ning kiiret infovahetust võimaldavate IT-lahenduste abil.
- Lastekaitsetöötajate ja teiste lastega töötavate spetsialistide pädevuse tõstmine perevägivalda ja lastevastase vägivalda osas juhtumite teadlikumaks käsitlemiseks.
- Eesti oludesse sobivate hindamisvahendite kasutusele võtmine ja lastega töötavatele spetsialistidele kättesaadavaks tegemine, mis aitaks tuvastada lapse väärkohtlemist ning hinnata selle ulatust ja mõju.
- Erinevate sekkumisvahendite paremini kättesaadavaks tegemine vägivalda kogenud lastele ning laste suhtes vägivalda kasutanud täiskasvanutele (nt vägivalda tarvitanud vanematele suunatud programmid, vanema-lapse teraapiad).

9. POLIITILINE RAAMISTIK

Eestis on loodud kõrgetasemeline lastekaitse nõukogu⁹² eesmärgiga tugevdada ja tõhustada riiklikul tasandil lastekaitse korraldust, sh tähtsustada laste õiguste kaitset ja heaolu tagamist, määratleda laste- ja perepoliitika lühi- ja pikaajalisi eesmärke ning teha asjakohaseid poliitilisi valikuid. Muuhulgas on oluline, et nõukogu omaks ülevaadet laste heaolu puudutavatest reformidest, seaduste muutmise eelnõudest ja ministeeriumide pikaajalistest plaanidest. Nõukogu koosseisu kuuluvad: sotsiaalkaitseminister, haridus- ja teadusminister, justiitsminister, siseminister, kultuuriminister, õiguskantsler ning asjaomaste ametite ja kodanikeühenduste, kohalike omavalitsuste liitude ning laste- ja noorteorganisatsioonide esindajad.

Sotsiaalministeerium vastutab eri tasandite (sh sektorivaheliste) partnerluste koordineerimise eest. Seega toimub lastegarantii koordinaatori eestvedamisel ülevaate andmine lastekaitse nõukogule Lastegarantii tegevuskava rakendamise, mille pinnalt on nõukogul võimalus hinnata tegevuskava elluviimise erinevaid etappe ja tulemusi ning teha kokkuleppeid lastegarantii rakendamise osas. Lastekaitse nõukogule ülevaate andmine on ajaliselt kooskõlas ülevaate andmisega Euroopa Komisjonile ning Euroopa Liidu Nõukogule.

10. EUROOPA LIIDU RAHASTUS

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrusega (EL) 2021/1057, 24. juuni 2021, tunnistati kehtetuks määrus (EL) nr 1296/2013 ja loodi Euroopa Sotsiaalfond+ (edaspidi ESF+), mille kaudu saavad liikmesriigid aidata kaasa vaesuse kaotamisele, et katkestada ebasoodsate olude siirdumist ühelt põlvkonnalt järgmisele ja edendada sotsiaalset kaasatust, tagades kõigile võrdsed võimalused, vähendades takistusi ning võideldes diskrimineerimise ja tervisealase ebavõrdsuse vastu⁹³.

Euroopa sotsiaalõiguste samba 11. põhimõtte kohaselt on lastel õigus kaitsele vaesuse eest ja ebasoodsatest oludest pärit lastel on õigus erimeetmetele suurendamiseks võrdsed võimalusi. Seega peaksid EL liikmesriigid kavandama siseriiklikus lastegarantii tegevuskavas sätestatud meetmete jaoks asjakohase summa ESF+ vahenditest, et toetada otseselt lapsi lapsehoiu, hariduse, tervishoiu, piisava eluaseme ja toidu valdkonnas.

Liikmesriigid, kus Eurostati andmetel vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate alla 18-aastaste laste määr ületas ajavahemikul 2017–2019 EL keskmist, peaksid eraldama nimetatud tegevustele vähemalt 5% oma eelarve jagatud täitmist järgiva ESF+ haru vahenditest. 2020. a elas Eurostati andmetel suhtelises vaesuses 15,2% Eesti lastest, tegemist on EL-i keskmisest madalama näitajaga (19,5% 2020. aastal EL-is keskmiselt), mistõttu Eesti seda soovitud järgima ei pea.

Eesti on planeerinud ESF+ kaudu arendada vanemlike oskuste programme, sh arendada ja luua kogukondlikke ennetus- ja peretöökeskuseid, toetada traumakogemuse ja kompleksprobleemidega lapsi, arendada asendushooldust ning toetada lastekaitse uuele juhtumiskorralduse mudelile üleminekut. Tegevuste kogumaksumuseks on planeeritud ligikaudu 42 miljonit.

⁹²Vaata täpsemalt Lastekaitse seadusest: <https://www.riigiteataja.ee/akt/112122018049?leiaKehtiv#para13>

⁹³Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2021/1057, 24. juuni 2021, millega luuakse Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+) ja tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1296/2013. Vaata täpsemalt: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:32021R1057>

11. ANDMETE KOGUMINE, MONTOORIMINE JA HINDAMINE

Eesti laste olukorra kirjeldamiseks jätkatakse andmete monitoorimist põhinedes olemasolevatele uuringutele ja andmekogudele, samas viiakse läbi lähiaastatel täiendavaid uuringuid. Näiteks on Eestis andmed laste vaimse tervise kohta ebapiisavad: senistes uuringutes on küsimuste maht piiratud, saadud andmed on napid ja osa vanuserühmi ei ole uuringutes käsitletud (eriti nooremad vanuserühmad). Seetõttu tellitakse 2022. aastal laste vaimse tervise uuring (valmib 2023. a), mille eesmärk on kaardistada laste vaimse tervise olukord ning luua eeldused Eesti laste vaimse heaolu regulaarseks jälgimiseks.

Samuti viiakse 2022. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimisel läbi lastega perede leibkonnapildi ja elukorralduse uuring, mille eesmärk on kaardistada Eesti laste leibkonnapilt, võrrelda erinevaid leibkonnavorme ja nende perede elukorraldust, sh hooldusõiguse jaotust, majanduslikku hakkamasaamist, elamistingimusi jm. Piisava esinduslikkusega lastega perede uuring võimaldab anda pildi ka üksikvanemate levikust erinevate definitsioonide ja üksikvanemluse põhjuste järgi (nt abielu või kooselu lõppemine, teise vanema surm) ning kirjeldada üksikvanema leibkonnas kasvavate laste olukorda ja üksikvanemate vajadusi laste kasvatamisel senisest detailsemaks vaates, sh piirkondlikult.

Üksikvanema leibkonnas kasvavate laste vaesuse leevendamine on valitud ka Eesti avaliku sektori innovatsiooniprogrammi⁹⁴, kus probleemi mõistmiseks ja lahendusidee väljatöötamiseks viiakse läbi kvalitatiivne uuring, mis aitab kaardistada üksikvanemate probleeme ja vajadusi sihtrühma enda vaatest.

Lastegarantii tegevuskava hindamise protsessis kaardistatakse täiendavate uuringute ja andmekogumise või selle parandamise vajadus. Andmete kogumisel ja monitoorimisel pööratakse erilist tähelepanu laste elukoha piirkonnale.

---

⁹⁴Vaata täpsemalt: <https://riigikantselei.ee/innovatsiooniprogramm#milliste-probleemide>